

MLADIKA

št. 6
avgust 2003
€ 3,00

ISSN 1124 - 657X • Poština plačana v gotovini - avgust 2003 • Spedizione in a.p. art. 2 comma 20/c legge 662/96 Filiale di Trieste - agosto 2003

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

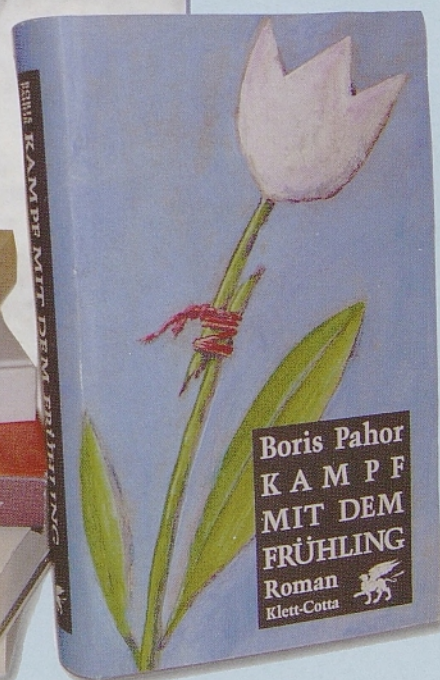
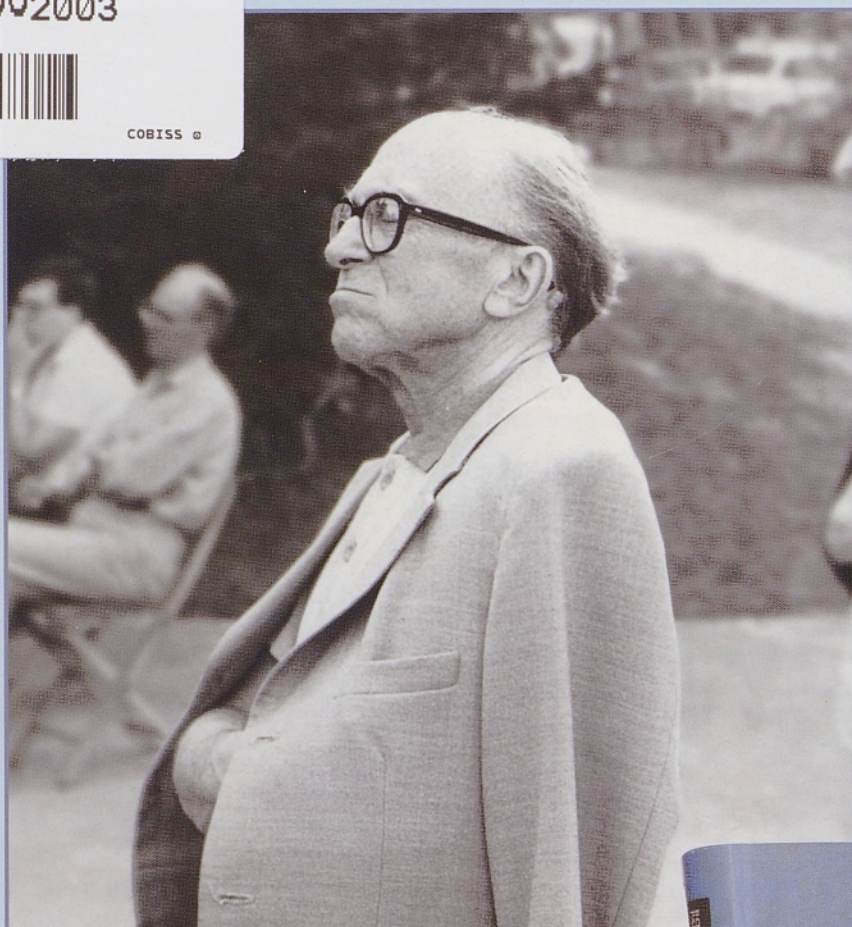
č 67

II 117 986 2003

900402065,6

COBISS

Dileme zadnjega Slovenca	1
Marijan Schiffrer: Življenje in smrt Matije Nikoloriča in njegovih	2
Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da	6
Mihaela Mravljak: Pesmi	7
M. Žitnik: Čarodejke (XIII.)	10
Jubilejna priloga: Boris Pahor devetdesetletnik	14
Peter Merku: Iz spominov na starše (XXIX.)	21
Ivo Jevnikar: Iz arhivov in predalov: Primorski vojak od Gaze do Trsta (II.del)	23
Iz gradiva o neki prenovi: Tomaž Simčič: Pripis (13)	28
Antena	29
Ocene:	
Razstave: Pogledi na Nietzscheja; Veno Pilon (M. Jevnikar);	
Knjige: V. Klavora, Plavi križ; Ob odkritju neke spominske plošče; L. Turk, Dobri ravnatelj A. Čok (A. R.)	36
Knjižnica Dušana Černeta (49) ..	40

Na platnicah:

Za smeh in dobro voljo; Listnica uprave; Mala galerija Mladike (Ivan Žerjal)

Priloga: RAST 05 - 2003

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-370846; fax 040-633307

urednistvo@mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z.o.z.
Reg. na sodišču v Trstu št.193

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

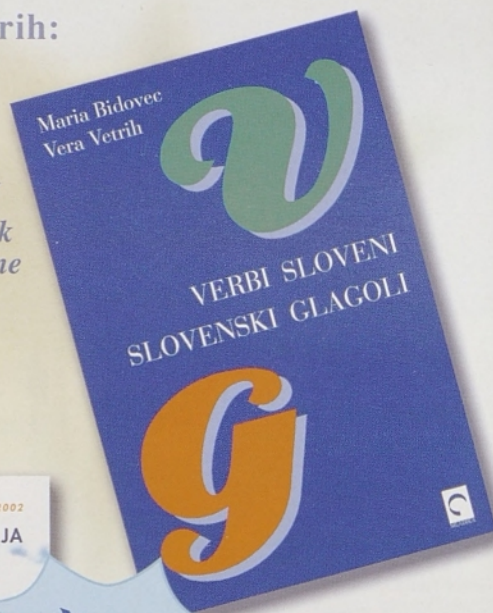
Posamezna številka Mladike stane 3,00
€. Celoletna naročnina za Italijo 24,00 €;
nakazati na poštni tekoči račun 11131331
– Mladika - Trst. Letna naročnina za
Slovenijo in druge države 24,00 € (ali
enakovreden znesek v tuji valuti), po
letalski pošti 29,00 €.

Tisk: Graphart snc - Trst

Bidovec - Vetrih: Verbi Sloveni Slovenski glagoli

2.260 SLOVENSKIH GLAGOLOV
Z ITALIJANSKIM PREVODOM

*Didaktični pripomoček
za učenje slovenščine*

NOVO!

Zbornik Drage 2002

*Zbornik predavanj
37. študijskih dnevov
Draga 2002*

Trst, ulica Donizetti 3
tel. 040-370846; fax 040-633307
e-mail: urednistvo@mladika.com

MLADIKA

SLIKA NA PLATNICI: Ob devetdesetletnici objavljamo na notranjih straneh nekaj člankov o pisatelju Borisu Pahorju. Na posnetku pisatelj na Dragi leta 1985 (foto Cvelbar), ob njem zbirka prevodov njegovih del (foto M. Susič).

UREDNIŠKI ODBOR: Jadranka Cergol, Liljana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Marija Češcut, Danilo Čotar, Diomira Fabjan Bajc, Ivo Kerže, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemac, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Andrej Zaghet, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Dileme zadnjega Slovenca

Poslavljamo se od poletja in počitniških dni, v katerih letos kljub neznosni vročini nismo veliko počivali. Pa še slovenska ministrica za kulturo Andreja Rihter nas je spodbudila, da v najhujši vročini razmislimo o predlogu nacionalnega kulturnega programa. Slovenci iz zamejstva in zdomstva smo bili 23. julija povabljeni v Ljubljano, kjer smo lahko dali k osnutku programa svoje pripombe in predloge. Iz Italije smo se srečanja udeležili v številni delegaciji. In smo tam spregovorili. Po srečanju, ki se je končalo okrog dveh popoldne, nas je osvežil blagodejen dež. Dež. Le kdo nam ga je izprosil! Že zaradi njega se je pot v Ljubljano izplačala.

Kar smo v Ljubljani povedali, smo povedali. O tem so pisali in poročali časopisi, radio in televizija. Toda problem ni v tem, kar smo povedali. Problem je v tem, koliko in kako Slovenci skupaj čutimo.

Koliko v resnici obstaja skupni slovenski kulturni prostor? Koliko poročajo slovenski osrednji mediji o slovenskem zamejstvu? Koliko čutimo v zamejstvu Slovenijo za svojo domovino?

Hvalevredno, a premalo je, če slovenski časnikar išče s prof. Merkušem zadnjega Slovenca na zahodnem robu "slovenšč"ne cele" in o tem objavi zanimivo in slikovito reportažo za poletno branje.

Pogrešamo pretok misli in čustev med matico in zamejstvom. Zamejstvo ni zdomstvo. Zamejstvo, to je bil včasih en sam prostor, ki smo ga čutili kot domovino Slovencev ne glede na politične in druge meje. Primorci s te in one strani današnje meje smo se prvi v Evropi uprli fašizmu iz nacionalnih nagibov. Pa danes?

Vsi slovenski leksikoni in priročniki zaključujejo svoje opise pri Fernetičih, na Škofijah ali pri Rdeči hiši. Ko se osrednji Slovenec preseli k nam, je njegova prva skrb naučiti se italijanščine in se "integrirati". Čudi se, kaj vendar vztrajamo v slovenstvu, saj "živite vendar v Italiji". In ko se nekateri, utrujeni od takega "notranjega boja", želimo vključiti v živo tkivo slovenskega nacionalnega programa za kulturo, naletimo na birokrate, ki v potu svojega obraza pišejo razpise, ki zadnjega Slovenca na zahodu prav gotovo ne zanimajo.

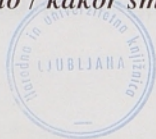
Za slovensko državo smo se trudili tudi mi: ne zato, da bi premikali meje, ampak zato, da bi nam ta država bila blizu, da bi nas bolj razumela in nam posvečala več pozornosti kot prejšnja ideološka in večnacionalna. Ker ta država je tudi naša.

In zdaj smo tu. Za seboj imamo matično državo, ki bi slovenstvo v zamejstvu rada ohranjala s projekti in razpisi. Naša nacionalna jedra pa so načeta.

Marsikaj je namreč na naši strani že odpovedalo. Odpovedala je politika, ki jo je prejšnja država usmerjala v internacionalizem in ideološko izčrpavala. Odpovedala je šola zaradi demografskega padca, asimilacije in majhne zavednosti tudi nekaterih odgovornih zanj. Odpovedala je cerkev, ki v današnjem svetu ne predstavlja več tega, kar je predstavljala v preteklosti. Naša župnišča so včasih bila šole slovenskega jezika in kulturna žarišča, danes komaj krijejo svoje verske potrebe. Odpovedala je slovenska narodna skupnost v celoti, ker so jo pregazili tiha asimilacija, razlaščenje, urbanizacija in podobne napredne bolezni - ali z eno besedo scaganost in vdanost v usodo.

Rešitev po vsem tem ni v takšnih ali drugačnih programih in razpisih. Rešitev je v nas samih, če želimo obstati Slovenci tudi v bodoči širitvi evropske skupnosti narodov. Toda povezati in podpirati se moramo vsi tisti, ki enako čutimo in enako mislimo, mimo vseh razpisov in programov in preko vseh meja. Naš edini program naj bi bil tisti iz pesmi:

Mi pa ostanemo / kakor smo b'li, / enakega srca, / iste krvi.

Marijan Schiffrer

Življenje in smrt Matije Nikoloriča in njegovih

MLADOST

Matija Nikolorič¹ je nekega sončnega pomladnega dne leta 1787. ves vesel, na poti v šolo, tekal za metulji v okolici rodnega Trsta. Dan je bil res čudoviti. Čeprav so mandeljnovci že odcveteli, je bil breg, ki se je spuščal do morja, še vedno ves bel kakor nevestina obleka: bele rože povsod. Ob obali se je zibalo nešteto pisanih jadrnic. Nad morjem pa se je bočilo modro nebo in prav na obzorju so se poigravali štirje oblaki, rasli, se tanjšali, družili in se razhajali. Matija se je samo čudil.

Ko je po strmi poti preskakoval kamenje, se spuščal proti mestu in slikoviti obali, ni pozabil pozdravljati po naše (kot piše v svojih spominih) kmetic, ki so se vračale s praznimi košarami in koši domov. Videti je bilo, da se je na trgu danes vse prodalo.

Vendar Matija ni bil prav miren. Skrbelo ga je, hudo ga je skrbelo, ker ni naredil šolske naloge. Bal se je učiteljeve palice. Sicer pa so mu te jadrnice z raznobarnimi jadri, ta čudovita slika pred njim, same po sebi nakazovale rešitev. Zakaj se ne bi skril v eno od njih? Učiteljeva palica ga ne bo dosegla. Škoda, oče šjor Peter, Istran po rodu, je takrat plul po svetovnih morjih. Njegovo ladjo je dobro poznal. Seveda, je takoj pomislil, ta korak ne bi bil prav pameten, oče bi ga gotovo premikastil, če bi ga odkril pri tej vragoliji. Mama, Roza Franovič, tudi Istranka iz okolice Buj, bi mu pa gotovo vse odpustila.

Toda kaj je hotel. Vaba je bila premočna in že je zlezel na prvo barko in se skril med zvitke debelih vrvi. Toplo sonce in rahlo pozibavanje barke sta ga uspavala. Zaspal je. Kmalu je kapitan opazil, da se je v jadra uprl ugoden veter, dal je povelje, naj ladja izplove. Slepi potnik je seveda ostal na njej.

Ko se je Matija zbudil, je moralo preteči kar nekaj časa, saj je bilo sonce že nizko. Ladjo so še vedno obletavali galebi, toda kopnega ni bilo nikjer več. Ko so ga mornarji našli vsega objokanega tam med vrvmi in ga peljali do kapitana, ta o povratku ni hotel ničesar slišati. Ladja je bila namenjena v Indijo.

Matija je postal mornariški vajenec in pomagal, kolikor je mogel.

Tekla so leta, ladja se je zadrževala v vseh mogočih pristaniščih, končno pa je skoraj po desetletnem križarjenju pristala v domačem Trstu. Iz rdečeličnega dečka se je Matija razvil v stasitega mladeniča, ki mu je morje postalo drugi dom in je že pridobil tipično hojo mornarja.

“Kapitan, za kakšen dan bi skočil k svojim!” In že je bil na kopnem ter se vzpenjal po znani poti proti domu. Mati ga je komaj prepoznala. Stisnila ga je k sebi in pripovedovanja ter zgodb ni bilo ne konca ne kraja. Toda komaj so se začeli spoznavati, je ves zasopel pritekel kapitan: “Veter se je tokrat obrnil v pravo smer, Matija, čez pol ure bomo odpluli!” Slovo od domačih je bilo res težko kot da bi Matija vedel, da je to dokončno. Nikoli več ni videl svoje matere, tudi svojega ponosnega Trsta ne.

PROTI JUGOZAHODU

Ko je umrl kapitan, je Matija Nikolorič postal lastnik ladje. Poznal je že ves Vzhod in trgovske možnosti tja do Japonske. Zato je sklenil, da bo tokrat odplul proti Zahodu. Vleklo ga je v Južno Ameriko, predvsem v Brazilijo in Argentino, kjer je upal, da bodo posli tekli kot namazani. Po znanem prehodu skozi Gibraltar je ladjo usmeril proti jugozahodu. Prvič je križal ocean. Vsa prejšnja potovanja so bila vzdolž obal. Že na poti do Kanarskih otokov so ga premetavali šestmetrski valovi, posadka se mu je upirala, v svojih spominih je zapisal: začuda, vsak večer molim. Blížal se je ekvatorju. Morje se je povsem umirilo. Moreča tišina je vladala v zraku, tudi osvežujoče sapice ni bilo. Ladja se skoraj ni premaknila. Zvečer se je vsa posadka hladila na palubi, a kaj, ko so mornarje motili roji letečih ribic, ki so se zaletavali vanje, nato pa so vsiljivke spet popadale v morje. No, končno so utrujenemu moštvu razburkani valovi in divji vetrovi zaigrali v pozdrav. Vedeli so, da so v Zaliivu sv. Katarine, torej blizu brazilske obale. Nekega jutra so se zbudili preseenečeni, morje ni bilo več temno modro, temveč rjavkasto, pa tudi slano ne. Zapluli so v širok izliv reke

¹ V državnem arhivu Republike Argentine je njegov priimek zapisan Nicolorich, sam pa je izjavljal, da je “natural de Italia”, da pa govori tudi slovansko.

Rio de la Plata (Reka srebra), čeprav obale še niso videli. Todaj kaj ima ta reka skupnega s srebrom? Debeli mornar Giovanni, ki je svoje dni videl univerzo v Padovi tudi odznotraj in zahteval zlasti od mladih, da so ga spoštljivo klicali "dottore", je hitro vso stvar pojasnil: "Španci so bili prepričani, da se po tej reki pride daleč v notranjost celine, celo do ogromnih ležišč srebrne rude. La plata pomeni srebro, od tod ime te reke." Kapitan Nikolorič ga ni poslušal. Z enočevnim daljnogledom je opazoval obalo in mesto Buenos Aires, ki se je že prikazovalo v daljavi in se čudil nekim pikicam tam daleč, ki so se neprestano premikale sem in tja. Uganka je bila kmalu rešena. Ko so se približali obali, so videli, da je ta skrajno položna in da bi pri pristajanju vsaka ladja nasedla. Že so bili obkroženi od kopice vozov, vsak na dveh ogromnih kolesih, tako da je bilo dno voza nad vodo, na vozovih pa so sedeli zanikrni moški, ki so špansko, portugalsko, italijansko in v buenosaireškem dialektu "kokoliče" kričali in ponujali prevoz na obalo. Ko se je Matija pogodil za vozino, je vsa posadka posedla na vozove, blaga tako ali tako ni bilo, in se odpeljala na suho. Ladjo so zasidrali.

Matija je izplačal in odpustil mornarje. Na obali je bilo mravljišče. V ogromnih kotlih so kuhali goveje meso in ga prodajali. Matija se je čudil, da so šli v promet le najboljši kosi, ostalo so "gauchos" (mešanica med Indijanci in belci), ki jih je Matija ob tej priliki prvič videl, pobirali in metali psom ali kar v vodo in ustvarjali nemogoč smrad in svinjarijo. Drugod so meso pekli. Celega junca so razklali na dvoje, oba konca pa položili na ogenj in spet isti postopek: najboljši kosi v prodajo, ostalo v smeti. Zalog ni zmanjkalo. Trope in trope živali so gavči na konjih priganjali v zakol. Matiju so se ti gavči zdeli kot pravi divjaki: v obraz zaraščeni, z dolgimi, razmršenimi lasmi, ostroge so imeli privezane na bose noge, vsa dela so opravljali kar s konja, verjetno ves dan niso razsedlali.

Matija je prispel v Buenos Aires l. 1813. Argentina je bila takrat le meglen geografski pojem, brez prave državne ureditve. Po vsem ozemlju so se bile osamosvojitvene bitke med domačini in španskimi rednimi četami.

Matija Nikolorič je kar nekaj tednov postopal po Buenos Airesu. Počasi so mu njegovi prvotni načrti o prekupčevanju z Evropo puhteli iz glave. Videl je, da je stvar preveč zapletena. Lokalni trg z nasoljenimi kožami, lojem, rogovi so obvladovali zlasti an-

gleški trgovci, ki so bili zelo dobro organizirani. Po vsej obali so imeli razpostavljene opazovalnice, iz katerih so po več desetih kilometrov daleč v reki opazovali, kakšne ladje prihajajo v пристanišče, vedeli so, kaj te ladje tovorijo in so zato lahko predčasno dvigali ali pa cenili blago v svojih skladiščih.

Matija ni mogel mednje, se je pa spoznal s postavnim Škotom, ki mu, kakor Matiji, stvari niso in niso stekle. Na Škotovo prigovarjanje je Matija ladjo prodal, odpravila pa sta se po reki Rio de la Plata in pozneje Paraná v tristo kilometrov oddaljeni Rosario.

ROSARIO

Vožnja po neskončni reki Rio de la Plata (Matija na noben način ni mogel ugledati nasprotnega brega) z malo večjim čolnom mu ni vzbujala posebnega zaupanja. Ob precej močnem vetru so jih gnali meter in več visoki valovi sicer proti toku, toda ne v zaželeno smer. Matija je pristopil h krmarju, da bi mu pomagal z nasveti, ta pa mu je odvrnil, kolikor ga je Matija razumel, naj bo miren, da on že ve, kaj dela. Po nekaj urah so zagledali nasprotno obalo. Torej so reko križali. Zapluli so v mrežo kanalov in manjših otokov in se srečno prebili do reke Paraná, ki pa je samo dotok in manjša od Rio de la Plata. Matija je imel srečo. Bil je mesec september, najlepši mesec v letu, pomlad. Na otokih so rasle vrbe žalujke in se sklanjale nad vodo. Jate in jate ptičev so se spreletavale po drevju. Matija je poznal le kričeče papige vseh barv. Liane so prepletale ta gozd in ga delale še bolj nedostopnega, opojni vonj je omamljal, potniki so samo želeli, da pridejo na odprto reko. No, tam so prišli z dežja pod kap. Že od daleč so zagledali plavajoče zelenje, ki se je gostilo, na njem pa so se sončile kače velikanke, aligatorji in podobni plezalci. Velika nevihta v zgornjem toku reke je to zelenje dobesedno odtrgala od kopne zemlje in sedaj plavajo ti otoki navzdol. Matija je ugotovil, da bi bila z manjšim čolnom ta plovba kar nevarna. Po nekaj dneh vožnje so pristali ob bregu. Rosario! V resnici Capilla del Santo Rosario (Cerkvica sv. Rožnega venca). Matija se je izkrca, Škot je pot nadaljeval.

Ko je barka odplula in je ostal Matija sam, se je usedel na podrto drevo in se bridko razjokal. Sama divjina! Daleč nekaj zanikrnih hiš in cerkvice. Ni mu preostalo drugega kot da je pobral najnujnejšo prtljago in se napotil do župnišča in cerkve. Župnik ga je sprejel s precejšnjim nezaupanjem, vendar mu je nudil prenočišče in hrano. Po nekaj tednih pa je

spremenil svoje mišljenje, češ, novega fanta imam, samski je, tukaj pa toliko neporočenih deklet. Takrat je bilo v Argentini geslo: vladati tej deželi pomeni naseliti jo! Župnik je Matijo predstavil v hiši uglednega "meščana" gospoda de la Sierra, ki ga je kmalu povabil, naj se preseli k njim.

VELEPOSESTNIK

Stvari so se odvijale tako, kot je predvideval župnik. Matija se je kmalu zaročil in poročil z najstarejšo domačo hčerko Luiso. Po tastovem nasvetu je z denarjem, ki ga je imel, kupil zemljo, živino in sužnje, ki jih je moral vsak ugleden Argentinec takrat tudi imeti. Čeprav je Nikolorič v svojem dnevniku (imel je težko, okorno pisavo) v nekaterih nepomembnih rečeh zelo natančen, zvemo o tem nakupu le bore malo. Mimogrede omenja, da ima kar precej zemlje, 60 sužnjev, da je dal skopati obrambni jarek (proti Indijancem), da ima 12.000 goved, poleg ovac, konj in perutnine. Za hišo mu je zmanjkalo denarja. Po evropsko jo je hotel sezidati enonadstropno s poševno streho, pa se je uštel, saj ni bilo primerne gradbenega materiala, ne nosilnih zidakov, ne strešne opeke, le glina in slama. Sosedje so ga debelo gledali, ko jim je razlagal, da bo zidal navzgor, zakaj pa, saj je zemlje tako in tako preveč. V Rosarju je postal znan kot "gringo" (tujec), ki hoče imeti v hiši prvo nadstropje. Končno je sezidal le veliko pritlično stavbo. Denar mu je posodil tast.

Družina se je večala. Imel je že pet otrok, toda še vedno je sanjal, da se bo vrnil v svoj rodni Trst. Pomanjkanja nista trpela ne on ne njegova družina. Nasprotno, njegovo posestvo (cenili bi ga lahko na 20.000 ha zemlje) je prinašalo kar v redu dobiček in ko je zvedel, da je v Evropi lakota, je dal naložiti ladjo z živežem in jo poslal materi. Žal ni prišla daleč, zaplenila jo je brazilska vojna ladja. Brazilsko ladjevje je takrat oblegalo Buenos Aires in Montevideo. Po koncu vojne je ponovno poslal ladjo polno živil, manjšo, naloženo z moko, koruzo, posušenim mesom in lojem, toda čez nekaj mesecev je dobil pismo, kjer se mu brat Peter zahvaljuje, mu pa sporoča žalostno vest, da je mama umrla. Matija, ki je do tega trenutka še vedno sanjaril, da se bo z vso družino vrnil v ljubljeno Trst, je sedaj to misel dokončno opustil.

Vključil se je v lokalno politiko in kmalu je dosegel solidni ekonomski, zlasti pa osebni prestiž. Leta 1819. je odločilno posegel v obrambo naselbine. Napadale so jo čete federalnega vodje Rosasa. Ar-

gentina je bila takrat v pravi državljanski vojni: na eni strani "los federales", na drugi "los unitarios". Nikolorič je bil pristaš teh drugih. Zaradi levjega deleža pri obrambi mesta pred los federales je bil odlikovan na veliki slovesnosti pred vsemi meščani.

Tista leta, ne vemo točno kdaj, je Matijo doletela tudi velika nesreča. Divji gavčo, ki je bil za stražarja pred Nikoloričevo hišo, je po neprevidnosti ustrelil ljubljeno ženo Luiso. Pozneje se je poročil z Inés, njeno sestro, ki pa je tudi kmalu umrla. Ker je imel veliko otrok in jih sam ni mogel vzgajati, se je poročil še v tretje z Dolores Moreno, ki pa je bila mnogo mlajša od njega.

Matija je napredoval politično in socialno. Čeprav je imel le nekaj razredov ljudske šole, se je samoizobraževal, govoril tekoče špansko, zato ni čudno, da ga je provincijska vlada leta 1838. imenovala za okrajnega sodnika in malo pozneje, datum ni znan, za vojaškega poveljnika naselja. Začrtal je v novo nastajajoče mesto ceste in ulice, uredil пристanišče ob reki in uredil sistem davkoplačevanja. Njegov podpis, v resnici neke čačke, je še danes viden na mnogih dokumentih, spodaj pa je vsakokratni uslužbenec s kaligrafsko pisavo pojasnil njegovo ime in priimek.

BEG

Vse je šlo kot po maslu do l. 1841., ko je nek dogodek pretresel vso naselbino, posebno pa udaril družino Nikolorič. Sedmega oktobra, praznik Naše Gospe sv. Rožnega venca, ko je bilo vsako leto farno prošenje, ki so ga prebivalci obhajali z vso slovesnostjo, posebno z veličastno procesijo, sta se okrajni sodnik in župan uprla, da bi nosili sliko Manuela Rosasa pred ljubljeno podobo Naše Gospe, kot se je to godilo po vsej provinci Buenos Aires. Ta prepoved in dejstvo, da je bil Matija pripadnik gibanja "unitarios" in zagrizen nasprotnik Rosasove stranke "los federales", je takoj rodilo usodne posledice. Iz Buenos Airesa so že naslednjega dne poslali vojaške oddelke z nalogo, naj ukrotijo in zvezane pripeljejo v glavno mesto vse izdajalske upornike.

Matija je komaj ušel v čolnu, rešil se je na otoke, od tam pa je dosegel svojo vojsko. Nekaj dni po Nikoloričevem begu (pridružil se mu je tudi krajevni župnik) so vdrle v naselbino čete krvoloka Martina Santa Coloma, ki so bile znane po tem, da svojih nasprotnikov niso streljale, ampak jim s posebnimi noži, ki so bili nasekani, rezale vratove. Ker Martin Santa Coloma ni našel več Nikoloriča, je dal takoj

zapleniti njegovo posestvo (Los desmochados - Obronki) z vsemi poslopji in živino. Vse je prešlo v upravo Province Buenos Aires, ki jo je vodil Juan Manuel de Rosas.

Kar se tiče Matijeve žene in otrok, jih je krvolok Santa Coloma izgnal v mesto Santa Fé, odkoder se niti ganiti niso smeli. Dolores Moreno, Matijeva mlada žena, je zbrala otroke iz prvega moževega zakona in pa svoje, med katerimi je treba omeniti oba fanta (Pedro in Leonardo - vseh otrok je bilo devet), in se napotila proti severu.

Dnevnik tega bega, kot ga je popisala sama Dolores Moreno, se je ohranil. S svojo šolsko pisavo začenja: V imenu Očeta in Sina in Svetega Duha. Danes 11. oktobra 1841. zapuščam z otroki svoj dom. Gospod je dal, Gospod je vzel. Česčeno bodi Njegovo sveto ime. Upam, da je Matija na varnem. Prijateljice so mi poslale sužnje na pomoč, da sem naložila voz s hrano: posušeno meso, lojenke, sir, rožičevo moko pa tudi nekaj obleke in odej sem navrgla. Vse, kar je bilo zlata in srebra, so skrile dobre sosede. Začela se je dolga pot, ki mi bo za vedno ostala v spominu. Najprej na splav čez reko. Sredi reke je nenadoma stopil splavar k meni (temu divjemu črncu že prej nisem zaupala) in od mene grozeče zahteval vse. "Razumeš, vse!" Moj usmiljeni Bog, vse, tudi hčerke. Najstarejša iz Matijevega prvega zakona je imela že devetnajst let! Začela sem vpiti kot podivjana, z nohti in zobmi sem se branila. Takrat je splavarjev pomagač, tudi črnc, izdril veslo in zarjul nad gospodarjem: "Proč!" Stari dedec se je potuhnil in mrmrajoč odšel. Gospod Bog, bodi zahvaljen za to. Tudi na drugi strani reke mi ni šlo vse tako gladko. Braniti smo se morali pred podivjanimi psi, ki so se skrivali v jamah sredi pampe pa jih je Juana, najstarejša hčerka, s strašilnimi streli odganjala. Nadlegovale so nas kolone dezerterjev, skupine pobeglih vojakov vseh barv, ti so predvsem zahtevali hrano, tako da smo pri vstopu v mesto Santa Fé z žalostjo ugotovile, da nimamo več živeža. Razdala sem ga v samoobrambi.

Tu se zapis Dolores Moreno končuje oziroma prehaja v nepomembne podrobnosti. Tik pred koncem še zapiše, da se je zvečer (preje se najbrž ni upal) priplazil do njenega voza suženj, ki jo je potolačil in povedal, da ga pošilja njegova lastnica, češ da z otroki ne bo stala celo noč na trgu in da ji ponuja zapuščeno hišo, kamor naj se naseli. Ko se je drugo jutro Dolores Moreno šla zahvalit neznani dobrotnici, je z začudenjem zvedela, da je to gospa

Andino, navdušena federal, torej njena najbolj zagrizena politična nasprotnica v mestu Santa Fé.

SANTA FÉ

Začenjali so se meseci ubožstva in prosjačenja, kot Dolores Moreno sama to imenuje. Vmes so k sreči dobili voz z živili, ki so ga jim poslali dobri ljudje iz Rosaria. Sama pa se je na skrivaj z večjimi dekleti preživljala tako, da so delala za neko trgovino, v kateri je Urugvajka Maria Antonia Serna prodajala sovražnim vojakom plašče, srajce in spodnje perilo. Meščani so zlasti spoštovali dekleta, ki so se vzorno vedla kljub stalnim zalezovanjem soldateske. O očetu Matiji ni bilo sledov, prav tako pa je takoj po prihodu v mesto izginil Pedro, ki je po svoji postavi in rasti zgledal veliko starejši kot je v resnici bil in se je bal sovražne vojaščine.

Pedrova kratka zgodba je tale: zatekel se je v frančiškanski samostan, ki je bil prav za vogalom, kjer so se ob prihodu ustavili. Frančiškani so bili takoj pripravljeni, da mu dajo zavetišče. Stvar pa se je zapletla, kajti "mazorka", Rosasova policija, je kmalu zvedela, da manjka pri Nikoloričevih poleg očeta še en član družine. Frančiškani so se po več preiskavah ustrašili in s pomočjo guvernerjeve žene, ki je bila goreča katoličanka, spravili fanta v vladno poslopje, kjer je stara služkinja skrbela zanj. Dan je preživljal v vejah velikega oranževca, ponoči pa mu je pripravila skromno ležišče tik pod drevesom in zlasti skrbela, da ni smrčal. Ob nevarnosti je zginil v veje. Najhujše je bilo, ko so se ob praznikih zbirali ravno pod drevesom vojaki, ki niso bili v službi, vpi-li, pili in sam je pravil pozneje, da ga prav po čudežu niso zapazili. Tako je preživel devet mesecev. Končno je ušel po reki v Urugvaj in tam dočakal Rosasov padec. Tudi ta njegov beg bi se dal popisati prav kot pustolovska zgodba, pa žal ni to naš namen.

VRNITEV V ROSARIO

Šele po letu 1850., ko je bil Rosas premagan in je zbežal v Anglijo, so se Nikoloričevi res lahko spet združili v Rosario. Vrnil se je oče, vrnil se je Pedro. Leonardo ter mama z dekleti so dobili dovoljenje za vrnitev že dve leti prej. Toda srečo so uživali le nekaj let. Mama je kmalu umrla, dekleta so se poročala, Pedro in Leonardo sta stopila k vojakom. Oče je precej ostarel in se zatekel okrog l. 1860. k svojemu zetu v Buenos Aires. Vnučinja Elvira Aldao se ga spominja iz njegovih zadnjih let kot dedka, ki je vse pregodrnjal, bil pa je veličastne postave in izredno

bled v obraz. Svojo razgibano življenjsko pot je končal 22. oktobra 1862. Tako se je rešil in ni dočakal junaške smrti svojih dveh sinov: Pedra Nikoloriča, novinarja, pesnika in kapetana I. bataljona konjeniške divizije Santa Fé. Z istim činom in istega dne pa je padel njegov ljubljeni brat Leonardo. Tako je rod Nikoloričev v Argentini izginil.

PRIPIS

Še kratek dodatek: Ogromno ozemlje ob rekah Paraná, Paragvaj in ob Atlantskem oceanu so zahtevale zase tri države, in sicer Argentina, Brazilija in Paragvaj. Brazilija in Argentina sta bili zaveznici, toda Paragvaj se je kljub ogromni premoči krčevito branil, saj so v boju izginili celi letniki, če ne celo generacije moških. Argentina je pošiljala v prve vrste predvsem svoje črnce, sužnje in med drugim doseгла, da so ti v bitkah v glavnem popadali. Iz bojev je izšla rasno čista (če izvajamo razmeroma majhen odstotek Indijancev), plačala pa je visok davek v svojih oficirjih, ki so bili vsi beli in so poveljevali Argentinčcem in Brazilcem. Tako sta bila vpoklicana tudi oba Nikoloriča, Pedro in Leonardo. Po več krvavih bojih se je bila odločilna bitka pri trdnjavi Curupaytí, 22. septembra 1866., kjer so bili zavezniški odbiti in zdesetkani. Povedati je treba, da je zavezniške vojske spremljalo na tisoče žensk, to je mater, hčera, žen, ljubic, prostitutk in tatic. Te zadnje so bile najbolj zavržena bitja. Zrinile so se takoj za vojaške vrste in če bolničarke niso dovolj hitro pobrale ranjenega vojaka, so ga plenilke dobile v svoje roke, ga do golega okradle, če se je branil, pa še ubile. Nečakinja bratov Pedra in Leonarda, Elvira Aldao por. Díaz, omenja v svojih Spominih, da ji je teta Julijana pravila, da sta oba umrla v bolnici in da sta bila pokopana v Curupaytí na zasilnem pokopališču. Prav Elvira Aldao je dosegla pozneje, da so vse tri Nikoloriče pokopali v skupni grob v mestu Reconquista v provinci Chaco, pokopališču, ki je bilo takrat v tistem okolju še najbolj urejeno.

Pozneje je ta grob še našel neki Paulin iz Gorice (po argentinskih podatkih avstro-ogrski državlján), ki je pripeljal okoli leta 1880 skupino Primorcev, da so se tam naselili. Doživeli so zadnji napad Indijancev (malón), toda zemlja je bila tako rodovitna, da so kljub vsemogočim ujmam tam ostali. Danes jih ni več, so pa spomini, zlasti priimki. Med spomini je veliki farni zvon v Reconquisti, ki z napisom v slovensščini spominja nanje.

Mogoče pa se bo na Nikoloriča kdaj spomnil tudi sedanji katoliški škof v Reconquisti, ki je tudi sam sin slovenskih staršev.

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da se v judovski sinagogi v Lendavi v Prekmurju prirejajo koncerti in kulturne prireditve...
- da misli Vatikan dati nov poudarek svojemu tisočletnemu uradnemu jeziku latinščini, ki jo moderni jeziki izpodrivajo tudi v cerkvenih krogih...
- da so v ameriških oboroženih silah zahtevali svojega "kurata" - poleg kaplanov, pastorjev, rabinov in imamom - tudi sata-nisti...
- da prebivalci Rima uporabljajo dnevno več kot 250 litrov vode na osebo, medtem ko je v severni Afriki preživetvena meja 20 litrov na osebo na dan...
- da bo leta 2035 v nekdanj krščanski Evropi živel približno 40 milijonov muslimanov...
- da je doslej bila najvišja poletna temperatura v Sloveniji leta 1935, ko so v Ljubljani izmerili 38° Celzija...
- da je bilo v Sloveniji po l. 1990, po nastopu demokracije, ustanovljenih več "elitnih" klubov za imovite ljudi: tako Lions klubi (danes imajo v Sloveniji 1.254 članov), Rotary klubi in za ženske Sorop-timist klubi...
- da se je glavna vidkinja iz Medžugorja Vicka Ivanković poročila z Markom Mijačovićem in letos v januarju rodila hčerko Marijo Sofijo...
- da je Študentska založba v Ljubljani izdala v svoji zbirki "Claritas" delo slovenskega argentinskega filozofa Milana Komarja "Red in misterij", ki sta ga iz španskega izvirnika prevedla zakonca Marija in Zorko Simčič...
- da se prefekt bivšega Svetega oficija kardinal Ratzinger in bolonjski kardinal Biffi nista strinjala z zamislijo Janeza Pavla II., da bi ob koncu jubileja 2000 izmolil, kakor je tudi storil, znani Confiteor z izrazi kesanja za vse zlo, ki so ga bili v preteklosti zagrešili člani katoliške Cerkve...

Mihaela Mravljak

Pesmi

2.nagrada za poezijo na literarnem natečaju Mladike

Stara postaja

Slovo na slovo.
 Močno izdelana potovalka.
 In jaz.
 Sobota.
 Počasni, enakomerni koraki.
 Samota.

Na stranskem tiru
 napol razpadli vagoni.
 Za njimi trava.
 In zvončki.
 In Drava.

Slovo na slovo.
 Nekje visoko prelet ptic.

Svetal spomin.
 Na šolske torbe.
 Na roke dvignjene v pozdrav.
 Na skrivaj obrisane solze.

Slovo na slovo.
 Sobota.
 Zadnji večerni vlak.

Samota...

Stara postaja
 mojega
 domačega kraja.
 Dolga.
 Rumena.

 Preklic

Slekla bom
 te dolge
 črne obleke.

Zaprta
 velike
 žalostne dežnike.

Brez zle
 misli vsake
 bom snela z neba
 temne oblake.

Preklicala bom
 vse svoje
 zagrenjene rime.

Skrajšala dolge
 mrzle zime.

Med ladjami
 potopljenimi,
 med sanjami
 izgubljenimi,
 bom kradla svoj sončni čas.

Da bo radost
 prišla spet
 k meni
 v vas.

Recept za pesem

Vzemi nekaj
nezadovoljne krvi.
Ščepec bolečine.
In znoja.
In tisti čudni nemir,
ki ti ne da pokoja.

Ko je pripravljena moka,
dodaj kak sončni žarek.
In svetel pogled otroka.
Namesto soli,
daj drobec slasti.

Izbrane besede
(In rime).
Naj bodo orehi.
Rozine.

Nič ne reci.
Le zamesi.
In speci.

Pesem nastane.
Iz solz.
Iz smeha.

In je včasih človeku
edina uteha.

Še vedno je nekaj mladega v meni

Pride čas,
ko bi lovila veter,
kotalila zvezde,
se igrala z luno.

Popila kozarec
rdečega vina.
Do dna.
In ga
(jaz - resna gospa)
zalučala v tla.

Včasih se po meni
podijo
misli vesele
in nore.

Ima me.
Da bi se
ljubila do zore.

Življenje spet vre.
In se peni.

Takrat vem.

Še vedno je nekaj
mladega v meni.

Besede, ki jih nismo izrekli

Besede,
ki jih nismo
izrekli.

Sanje,
ki jih nismo
izsanjali.

Solze,
ki jih nismo
izjokali.

Ljubezni,
ki jih nismo dali
in jih nismo prejeli.

Se kakor ostri
kamni zarijejo
v naše
srce.

In jih,
težke in sive,
nosimo s seboj.

Do zadnjega dne.

Nedoločniki

BITI.
Lačen.
Kruha.
Besede.
Ljubezni.

STATI.
Na dežju.

POZNATI.
Mraz.
Obup.
Nemoč.

VIDETI.
Tujo žalost.

PODATI.
Rožo.
Roko.

PODARITI.
Nasmeh.

HODITI.
Vzravnano.
Uporno.

Sam.

Med nama

Med nama
je preveč molka.
In tišine.
(In bolečine).

Najine besede
so neme.
Kot kriki
ptice,
ki ne zna
več peti.

Med nama
je preveč molka.
In tišine.
(In bolečine).

Zato
pišem
to pesem.
(Te rime).

Da bi lahko
preživela.

In
me tvoja bližina
ne bi
tako bolela.

Pobiram okruške

Razbile so se.
Se na koščke razletele.
Moje sanje.

Iščem.
Drobce sreče.
Rožne listke.
Zvezdne utrinke.

Klečim.
In pobiram.
Okruške.
Črepinje.

Da bi jih
zlepila.
Da bi jih
zopet sestavila.

Iz prstov ranjenih.
Na prašna tla.
Kri kaplja.

M. Žitnik

Čarodejke (XIII.)

LATINŠČINA

Angelika je dokaj preplašena, ko ji pokažem stare vadbice.

"Pa kako da ste se učili iz tako grdih knjig!"

"Važno je, če so pametno napisane, te jezikovne vadbice in ne, če so na lakiranem ali porumenelem papirju!"

"Se zdi, kakor da bi bile od mojega bišnonota!"

"In prav iz takih sta se učila tvoja starša."

"Ne vem, če se je moja mama kaj dosti učila!"

"Latinščino se je morala učiti, če ne, zares, nikoli je ne bi pustili naprej!"

Angelika še vedno dvomeče prelistava s svinčnikom popisane strani.

"Ma, to je precej nazadnjaško, imeti take učbenike."

"Zdaj povej, točno preciziraj, katere strukture ti delajo težave!"

Povlečem iz predala šop popolnoma novih beležk in jo vprašam, kaj bo izbrala. Se ji zjasni obraz in povleče pisalo. Jaz poiščem popolnoma novo penkalo in ji razlagam, zares pozno v noč, konjunktivne stavke. Obe sva popolnoma pozabili na stare učbenike, nemoderno šolo, sva v zagatah nepravilnih glagolov in zapletenih sestavah podrednih stavkov. Moja nekdanja slovnična obsesija je delno vzbudila resnično vnemo v mladi Angeliki.

Ko se odpravlja, vsa polna učenosti, mi odločno reče:

"Prosim, da moji mami dopoveste, da mi lahko kupi balalajko, ker so mi všeč njeni zvoki! In je lahka, če se jo učiš igrati!"

Ojej, to ne bo lahko, a obljubim.

"Če ne, jo dobiš od mene, novo balalajko, ako boš v latinščini dosegla več kot osem!"

"Gospa, to od vas ni vzgojno!"

"In od tebe ni hvaležno!"

"Ampak, gospa, nihče nima v razredu več kot osem, skoro vsi imajo pod pet!"

"Ah, se ne učijo!"

"Ben, se učijo počasi!"

"Zakaj pa ne hitro?"

"Se bojijo biti smešni, ma ja, danes kot danes, ta starinski jezik in še vadbice zanič!"

"Latinščina ima ogromno nepravilnih glagolov! Če se naučiš na izust nepravilnosti vsaj nekoliko sistematično, ti rečem, da gre potem prav pri spraševanju!"

"Ma jaz to znam od danes dalje. In se bom hitro naučila z vašega slovarja, ki ima sistem starih glagolov že na začetku. Ma ja, je treba bit furbasti, tudi ko se učiš latinščino!"

"Šola je učenje, mar ne?"

POTOVANJE NA VZHOD

Z Gizelo čepiva na kovčkih in kadiva kljub velikim protikadilskim napisom v čakalnici na brniškem letališču. Nihče se za najino početje ne zmeni, ker so pravkar zaskrbljeni zaradi nekkih hudih groženj prejšnjedržavnih generalov, ki imajo še vedno močno avtoriteto in podkupujejo zelo podkupljive ljubljanske znance, naj ne dovolijo, da bi jih iz prejšnje Jugoslavije tako izobčili, kot pravi vlada. Nekateri se sprenevedajo, češ da gre za politične igrice, ki trajajo od pamtiveka, drugi so zgroženi nad "podlim uporom" malega narodiča, tretji se hahljajo, ker vedo nekaj več o tem, kako funkcionira prehodno obdobje ali kaj vse pridobiš, če pravilno oceniš politične veljake. Z ljudmi je kot z drugimi živimi bitji pogostokrat tako, da se najbolje prerineš skozi trnjevo gozd, če si v grupi. Sklenila sem, da ne bom vso pot zinila niti ene o politiki, a ne vem, kateri zlomek me je ukanil, da zdaj na dolgo in široko razlagam Gizeli, kakšne stranke so v Sloveniji nastale po plebiscitu. Gizelo zelo plaši, če ni tudi na letališču kaj nevarnosti, jaz pa ji dokazujem, da naša skupina nima nobenih problemov, ker smo itak iz Italije in so preko naše agencije z moskovskim mestom vzpostavljene odlične zveze, saj kar nemoteno posluje-

mo v ruščini, se odlično sporazumevamo tudi z višjimi oblastmi, ruska država je Slovenijo takoj priznala, skratka, čebļjam o navadnih dejstvih, mimogrede prižigam cigareto za cigareto, Gizela pa že pije dvojni konjak.

“Si bom malo ogrela dušo!”

Ob naju sedijo na letaliških klopih drugi sopotniki, med njimi moji nekdanji sošolci, o katerih nisem nič vedela vsaj trideset let, sedaj pa bomo skupaj vsaj teden dni.

“Ma, bravo, da si nam tako podaljšala počitek na Brniku!”

“Ti počitki so lahko dolgi eno uro ali pa celo noč, tako kot povsod!”

“Nemci so mnogo bolj točni, tudi če kdo stavlja, ti takoj priskrbijo nadomestno zvezo.”

“Ni vedno tako. No, glej, se že bliža naša zveza!”

V daljavi pristane dolgo pričakovani avion.

Vsi zakričimo, ko smo v notranjosti, “harašo”, kot je bilo domenjeno, v upanju, da nam bo vreme milo in sobivanje prijetno.

Jaz o tem ne dvomim, saj ni bilo s potovanjem na to rusko turo nikoli nobenih pritožb, sitnarili so ponavadi izletniki v poznem poletju, ko so na svoje začudenje prišli na polno zasedene plaže kje na Siciliji. Če je še kje kanček romantike; jo je zagotovo najti v ruskih dvorcih, cerkvičah, opernih prireditvah in v njihovem oboževanju literature. Samo tako so kljubovali notranjemu preseljevanju, nasilnemu in spontanemu. Gizela pa že spi, pod menoj se skozi okence vidijo ovčke, oblaki namreč, ki baje napovedujejo sneg. Prav to si želim, pešačiti v zasneženem tujem velemestu, morda ob zaledeneli reki Moskvi, po kateri drsijo plesalke, hm, kot v kakem modernem filmu. In potem, ko bomo stopili iz opere, kakor je v turističnem načrtu, se bom z Gizelo potepala po najmanj znanem predelu, tako nekako, kakor je o svojih sprehodih pripovedoval znanec, ki se vsako leto vrača v veleprestonico.

Zasanjana sem, ker podoživljam neko pravljico: o čarobnih belih krilih, na katerih kraljična leti, leti, prileti v začarano mesto in je v tistem mestu nenavadno veliko čarnih ulic. Sem že otročja! Zaupljiva, medtem ko Gizela tako trdni spi in tudi drugi dremuckajo, tako da si ne upam sprožiti nikakršnega pogovora. Zdaj ni nikjer nobenega oblačka, skozi okence opazujem brezbrežno gozdno površino in bele ceste.

V ozadju so še drugi, ki ne spijo, ampak se veselo pogovarjajo z gospodično stevardeso. Sliši se nekaj podobnega kot “Atala, prosim!”, očitno je, da do pristanka ne bodo sitnarili, kako so turistične storitve slabe. Še šest ur letenja. Ne morem zadremati! Tam dol, na zemlji, je veliko majhnih naselij, a ne prepoznam pokrajine, le ugibam: tam doli, na trdnih tleh, je vse tako zatelebano v svoje majhnosti, in zaman bi tudi sama sebi dopovedala, da nekateri spori niso tako pomembni, da se nekaterih sovražnosti ne bi smeli oprijemati, kot da so aksiomi. Iz Moskve bom napisala nekaj prijaznega tudi Brikiju in njegovi dragi.

Ko se je Gizela prebudila, smo že čakali na pristanek našega Aeroflota. Potem ko sva prepričali hotelskega dečka, da nama je ponesel prtljago v enajsto nadstropje, sva odbrzeli v cerkev Svetega Bazilija, o katerem je Gizela vedela vse.

“Se ti je Sveti Bazilij prikazal v sanjah, ko si tako sladko spančkala?”

“Dajte, dajte, gremo pokusit to famozno vodko!” so kot iz tal zrasli pred nami letalski sopotniki. Jaz sem kar samodejno rekla “harašo”, ker sem vedela, da je Gizela radovedna tudi v tej smeri. V cerkvi bi bili pač ostali vsaj še eno uro, toda važna je tudi družabnost. Izkazalo se je, da naju sopotniki vsekakor prekašajo v družabnosti, ker so s seboj že imeli dolgonogi vodički, in kakor sem razumela, sta bili med seboj verjetno sprti, ker sta vsaka zase spremljali svoje “goste”. Medve sva šli v skupini z Oljenko. Kako božajoč glas in kakšna kulturna vodička! V petih minutah nam je omenila vsaj deset ruskih klasikov, ki so kakorkoli povezani s tem velikim “placom”, kot mu je rekla Gizela. Seveda sproti pišem razglednice, ker bodo pod varstvom Oljenke zagotovo takoj prispele na cilj.

Dimenzije ruske prestolnice mi začenjajo vzbuhati pogum in tako sprašujem Oljenko, če bi v tem novem času, v katerem smo, lahko priredili Chagallovo razstavo.

“Sem ti rekla, da greva kupovat ikone in ne Chagalla, beštja!” se razjezi Gizela. Tedaj niti ne čakam na Oljenkin odgovor, ker je očitno, da dobro pozna literaturo, a ni doma v moderni umetnosti, in jo prosim, naj naju povede do trgovine glasbil, ker bi rada kupila balalajko. Drvimo na podzemsko železnico, kjer potniki mirno berejo časopise in knjige. Enako kot je v Pa-

rizu, ta prestolnica podzemnih mirnih bralcev!

“Ma kaj berejo, ti, ki znaš rusko cirilico?”

“V glavnem Krokodila, to je ruski humoristični časopis, tako kot v Italiji Il Borghese ali v Ljubljani Pavliha!”

“Ma ne, tisti tam, ki bere knjigo s sinjimi platnicami!”

“Čakaj, mislim, da je Sergej Jesenin!”

“Ki je bil poročen s plesalko Izadoro Dancan, to je s feministko ante litteram!”

Gospod, ki je doslej prebiral svojo knjigo, je opazil, da si ga ogledujeta dva tujki. Pogledal je navzgor izpod očal, in takrat je Gizela rekla:

“Kako je šarmanten!” in se je zagledala vanj.

Hotela sem ji reči, naj ne govori tako naglas, ker tu nismo v Trstu, kjer večina Tržačanov razume angleško, a nikako ne slovensko, ampak smo v Moskvi, kjer je slovenski “kako” takorekoč isto, le da mu manjka en “e” na koncu in “šarmanten” je isto, to se pravi, da en domačin razume vse, kar je zdaj na glas povedala Gizela.

“Ja zahvaljuju vas, madam!”

“Ni treba, oprostite, ali vam je knjiga všeč?”

“Mnie očenj nraivitsa!”

“Kaj pomeni?” nestrpno sili vame.

“Da mu je zelo všeč!”

“Mogu ja vas počastiti s čajom?”

Gizela je nad tem čajem navdušena. Kar povelje me za seboj, ker smo že na stopnišču izpod podzemske in se sprehajamo po Nevskem prospektu.

Tu in tam prevajam kako nerazumljivo besedo šarmantnega neznanca, ki je dvorljiv in očaran od lepe Gizele. Oba sta vpletena v celo enciklopedijo vprašanj in odgovorov, ki so jasni in ne. Meni je pač jasno, da capljam za njima kot nekaka prevajalka. Onadva sta eden z drugim složna, da si je treba razjasniti veliko vprašanj. To traja kar še potem, ko je bil čaj popit in so sledili kozarci z vodko. On, Aljoša, je izbral po Gizelinem priporočilu najboljšo vodko, ki si jo zdaj privoščim tudi jaz. Da bi ne bila tako solo peto kolo, kupim v restavraciji en kup razglednic in jih dam v podpis tudi njima.

Vzdušje v tej kavarni je tako aristokratsko, da je slišen predvsem Gizelin glas, Aljoša pa razlaga sogovornici že desetega ali enajstega ruskega pisatelja. Literatura je, očitno, njegova ljubezen, a Gizela se dela, kakor da bi bila tudi ona redna bralka svetovne klasike. Razlaga mu

neko epizodo iz filma Doktor Živago. Aljoša je razumel, da misli na knjigo in jo resno posluša. Končno se jaz, že zaradi vodke, opogumim:

“Kje bi lahko kupila novo balalajko?”

“Eto v ulici, ktoruju vidite vpravo!”

“Ben, lahko greš sama, če hočeš ti dam rublje!”

“Ne, bo že poskrbljeno!”

Znajdem se pred čudovito prodajalno glasbil. Nekdo udarja na klavir božansko glasbo klasičnega avtorja, stojim pred električnimi kitarami, redkimi glasbili in prijazna prodajalka mi pokaže balalajke. Jaz bi jih kupila vsaj deset, a bi rada slišala prodajalkine pripombe, kaj bi bilo najprimerneje.

“Eto devočka sedemnaesat ljet?”

Tako! Črrolasa bledička prodajalka mi ponudi glasove vseh balalajskih strun, jaz pa tu in tam potolčem po trebuščkih. Tok, tok, kakšen les je tole? Ne gre brez poslovnih laži, ker ona pravi, da je mehagonij, meni pa se zdi, da je čisto navadna jelka.

Ko se odločim, je prodajalka enako srečna in vljudna kot v trenutku, ko sem vstopila v trgovino.

“Požalujsta!”

V raztegljivo vrečko spravim dragocenost, misleč, da bo Gizela zadovoljna, kot je zadovoljna s svojim novim sogovornikom. Toda Gizele v restavraciji ni nikjer. Niti njenega spremljevalca ni. Je samo na štiri robove upognjen listek; na katerem je jasno zapisano, da se vidimo za večerjo v “našem” hotelu.

Pohitim za skupino iz našega letala, ki je zagotovo v biblioteki, če je sploh še kdo ostal z učeno Oljenko. Zamaknjeno strmim v orjaške knjige in v dolge nepretrgane police morda nikoli prebranih knjig iz raznih stoletij. Zagotovo se bom semkaj vrnila, a ne tokrat, saj bom že kje našla sopotnike. Na koncu drugega etaža zagledam zbrano družčino, ki utrujeno sedi na usnjenih klopeh, medtem ko Oljenka nepretrgoma razlaga skrivnosti knjižnega labirinta.

“Kje pa je gospa Gizela?”

“Je šla po nakupih, ker išče neko določeno ikono!”

“Spasibo!”

“Ma, hvala, ki si ti kupila darila za mojo Angeliko!”

“Upam, da si se ti medtem dobro počutila!”

Tak je pozni večer za dobro obloženo mizo.

Vsi govorijo o idealnem kaviarju, o kristalnočisti vodki, ki da je v tem hotelu boljša od viborovke, ob vsem pa mi je najbolj všeč pozvanjanje orkestra na majhnem odru v ozadju jedilnice. Vse drugačne barve, vse drugačni zvoki in nešteto vonjav, ki me v tem vzdušju osrečujejo, tako da mi verjetno prvič v življenju ni žal, da sem se osentativno prijavljala na tržaške večerne tečaje "ruskega jezika". Če je tisto sploh bilo kaj v zvezi z ruščino, kar nas je neka mlada predavateljica iz italijanščine hotela naučiti. Pri agenciji so bili od mene zahtevali vsaj eno spričevalo večernega tečaja iz ruščine in sama kot samouk nisem mogla dokazati, da bi tisto moje znanje bilo dovolj. Gizela pa je kar sedaj dobila neki jezikovni pouk, ker je z natakarji govorila več kot začetniški "ruskij jazik". Zelo pozno, takole po petih obrokih, se nam pridružijo zelo lepe mladenke. Seveda je moški del naše družbe omamljen in se začne nočni ples. Prostora je dovolj, in tla so iz marmorja.

Diši po ebenovini ljubezenskih čustev. Gizela in jaz čisto sproščeno odideva na moskovske ulice. Tavava po neznanih delavskih predelih skoraj do treh, dokler se ne odločiva za taksi, ki naju pripelje v močno osvetljeni hotel.

"Jutri kar pozabi name, ker greva z Aljošo na njegovo dačo," mi odkritosrčno zažvrgoli Gizela.

MOSKOVSKO JUTRO

Naletava sneg in me zazebe, ko hočem zajtrkovati v kaki moderni kavarni. Da bi se znova zvlekla v enajsto nadstropje po preostale majčke, ki si jih nisem oblekla, sem prelena in mudi se mi k maši, ker hočem doživeti nekaj eksotičnega med bleskom srebra in zlata. Vonjave tukajšnjih sveč in pritajene dolge kantate v obliki molitev. Res je, zanimajo me religiozni ceremoniali. Petje iz pamtiveka. V božjem hramu me stresa mraz še bolj, kot če pešačim. Grem v podzemsko, kjer se z neko mlado prodajlko opernih vstopnic dogovorim za meni primerno ceno nocošnjega Evgenija Onjegina. Zagotovo je ona pribarantala nekaj dolarjev in zagotovo ne vem, zakaj sem vzela dve vstopnici, saj mi je Gizela povedala, da je ves dan ne bo in bo tudi za večerjo pozna. Je še en problem: ali Gizela sploh ljubi klasično glasbo? Mar ji niso všeč le jazzi in rock opere?

Ko izstopim iz prijetno toplih prostorov podzemne železnice, je nevemkateri prospekt že pobeljen, praviljično štrlijo v zrak okrogle kupole cerkva in palač, v ušesih pa mi šumi in si grem ogledat trgovino z krznenimi kučmami. Le kako bom dopovedala Gizeli, da sem neustrašno vzela z modela najdražjo soboljevino v obliki kupole in si je nisem več mislila sneti z glave.

"Saj zgledaš kot Žirinovski!" me je zvečer pobarala Gizela, ki je od neznanokod priskakljala v povaljanem plašču.

"Recimo, da je v tem mestu vsak izmed nas našel eno vrsto zaljubljenosti."

Nič se nisva več zbadali, pač pa sva se nališpali v naglici in hušknili v taksi, da bi pravočasno vstopili v operno hišo.

"Jutri potujemo v Sankt Petersburg, to veš!"

"Saj, potujemo tja, kamor hočejo drugi."

"V Petersburgu boš lahko imela čas za ikone."

"Saj!"

Tudi na ladji je zeblo. Ogrevali smo se s kuhanim vinom, a na obrežju je pihal severni veter in Neva je ledenela. Tako je bila najbolj zadovoljna vodička, ki nas je brez truda popeljala skozi svoje ljubljene mavzoleje in muzeje. Zasnene vedute je bilo lepše videti skozi visoka okna.

"Rusi uporabljajo tople barve in sončno zlato, da bi vsaj iluzija sončnega leska omehčala ledene dneve."

"To je patetična misel."

"Boljši je povratek domov."

Ikone je Gizela videla in si jih nabavila. Na boljšem trgu je mimogrede prodala par kavbojk za visoko ceno v rubljih, komaj pa se je izmaknila visoki dami, ki je hotela barantati za njeno dragoceno zapestno uro Patek. Kar zgrozila se je, saj je bila Patek-urca darilo njenega soproga za ne vem kateri rojstni dan. In moževa darila so sveta stvar!

Potem jo je hudo zaskrbelo, če je ni kdo od sopotnikov fotografiral skupaj z Aljošo v Moskvi, nakar sem ji jaz zdrdrala nekaj izgovorov, če bi kakšna sumljiva fotografija v dvoje vendarle prišla na dan. Smo bili v veseli družbi, mar ne!

"Ti mi boš priča, da nisem nikogar varala."

"Menim, da ga nisi varala, a v to moraš biti sama prepričana."

(dalje)

Boris Pahor devetdesetletnik

Malokateri naš ustvarjalec je doživel ob svojem jubileju tak medijski odmev, kakor ga je pisatelj Boris Pahor. Dnevniki, radio in televizija so ga na rojstni dan kar oblegali z intervjuji. Vsem je potrpežljivo odgovarjal in pojasnjeval svoja znana stališča o ustvarjanju, narodnosti, socializmu, multikulturalnosti, politiki. Mi smo za to številko Mladike stopili do nekaterih njegovih občudovalcev in sodelavcev ter jih zaprosili za prispevek. Tako je nastala ta priloga. Ob častitljivi obletnici pa želimo tudi mi pisatelju Pahorju še lepo število mirnih in ustvarjalnih let. Bog vas živi, gospod profesor!

Uredništvo

Skozi ogenj v življenje

Vilma Purič

Vse se je začelo v prvih povojnih letih, ko je pisatelj Boris Pahor objavil svoj knjižni prvenec. Beseda za besedo, stavek za stavkom, novela za novelo, roman za romanom nastajajo njegova dela. Bežen pregled vsebin dokazuje, da je pisatelj večinoma našel navdih v osebnih izkušnjah, svoj realni svet je

nenehno spreminjal v literaturo. Listanje Pahorjevih besedil nudi zato vpogled v pisateljevo življenje. Pisatelj se je rodil 26. avgusta leta 1913 v Rojanu, takratnem tržaškem predmestju. V času zgodnjega otroštva je doživel stisko slovenskega jezika na Tržaškem, kar je opisal v novelah, objavljenih v zbirkah Moj tržaški naslov, Na sipini, Grmada v pristanu, Varno naročje in druge. Pregarjanje slovenskega jezika se mu je zdelo nekaj nesmiselnega, kajti kot otrok ni mogel razumeti, zakaj "naj bi drugače govoreče občestvo spadalo na sramotilni oder", kot je sam izjavil v pogovoru z Marjeto Novak. V mladosti se je preizkusil kot vojak, ko so ga vpoklicali v italijansko vojsko in je moral odpotovati v Libijo, afriško deželo in takratno italijansko kolonijo. Nadalje je služboval kot narednik tolmač v taborišču za ujete častnike jugoslovanske vojske ob Gardskem jezeru. Po padcu Italije leta '43 se je vrnil v Trst in se vključil v narodnoosvobodilno gibanje. To obdobje je prikazano v romanih Nomadi brez oaze, Mesto v zalivu, Vila ob jezeru. Januarja leta 1944 ga je ujela domobranska policija in ga izročila

gestapu. Začela se je njegova pot od taborišča do taborišča. Okusil je grozote Dachaua, Natzweilerja, Dore in Harzüngena, osvoboditev pa je doživel v Bergen Belsenu. Taboriščna snov postane vsebina številnih novel, predvsem pa romanov Spopad s pomladjo in Nekropola. Po vojni je služboval kot profesor književnosti na tržaških šolah.

Čeprav so Pahorjeva besedila sestavljena iz avtorjevih doživetij, so daleč od vsake pričevanjske pripovedi, kajti pisec nenehno prehaja od individualnih vsebin k množičnim usodam. Ob opisu osebne realnosti skuša prikazati še temno zgodovinsko dogajanje Evrope 20. stoletja, hkrati beleži različna svetovnonazorska prepričanja, prodira v raznolike družbene prostore, predvsem pa zmore pogledati v duhovni svet človeka in njegovo čustveno sfero. Pahor se nazadnje poslužuje posebne pripovedne tehnike, po kateri neizbrisne življenjske izkušnje postanejo stalne umetniške epizode. To pomeni, da nekatere vsebine pisatelj znova in znova napiše, temeljna osebna doživetja ponavlja v različnih besedilih. Nove verzije ohranjajo glavno vsebinsko os, se pa razlikujejo zaradi dodanih podrobnosti ali novih pogledov na preživeto. Nekatere zgodbe zasledimo skoraj v vseh njegovih delih: včasih natančno opisane, včasih pa le mimogrede omenjene. Nenehno obnavljanje nekaterih pripetljajev nosi v sebi globok pomen: s prikazovanjem resnične življenjske usode skuša pisatelj razkrivati resnico iz različnih zornih kotov, hkrati pa obsojati vsakršno nasilje zoper človeka. Ključni vsebini Pahorjevih besedil sta gotovo jezikovna stiska slovenskega človeka na Primorskem v času fašizma in pa skrajna ogroženost človeškega obstoja v nemških uničevalnih taboriščih. Povezovalni element med njima je ogenj, v katerega prestrašeno strmijo otroci, ko fašisti sežgejo Na-

rodni dom v Trstu, kot lahko preberemo v noveli Grmada v pristanu. Otroci z naivnostjo dojemajo nasilno dejanje in zamenjujejo realnost s pravljíčnostjo. Prepričani so, da se je sonce utrgalo z neba in padlo na domače dvorišče, zato so se vsi predmeti obarvali v rdeče: rdeča je miza in rdeča je petrolejka. Celo mama je rdeč kip, ko z rdečim obrazom in z rdečimi rokami pripravlja otroka na spanje. Iz tega ognjenega ozračja sta otroka razbrala strašno resnico. Zdi se jima namreč, da se približuje konec sveta, kar ju navdaja s strahom in tesnobo. Požig Narodnega doma vcepi v Pahorjevo otroštvo zavest o bližajoči se katastrofi, ki se je uresničila v krematorijskih pečeh, kjer je gorel evropski človek. Ogenj postane v svetu nič izvrševalec skrajnega zla. Za bodečo žico se razlega med barake smrad po ožganem mesu in loju. Spočetka se tega duha jetniki otepajo, kot se otepajo smrti in uničenja, nakar se nanj privadijo, kot sprejmejo tudi misel, da bodo tudi sami, kot zapiše pisatelj v noveli Moj tržaški naslov, postali "dim sredi alzaških hribov".

V svetu peči so končala tudi trupla alzaških deklet, ki so jih nacisti s kamionom pripeljali na najnižjo teraso k peči, tam so jih ustrelili in drugo za drugo vrgli v ogenj. Njihova mladost se je spremenila v ognjene zublje, ki so nad dimnikom v črnini neba narisali rdeč tulipan, kot zapiše pisatelj v noveli Veseli trio. Kruta usmrtitev alzaških deklet zaživi tudi v romanu Spopad s pomladjo. Bivši taboriščnik jo namreč pripoveduje svoji zaročenki Arlette, ki ne more zadržati solz ob smrti ljubljene muce, ki je med njeno odsotnostjo padla z okna in poginila. Ar-

lettine solze in alzaška dekleta, ki so šla v smrt brez solz, sta dve nezdružljivi izkušnji glavnega junaka, ki jih v sebi nikakor ne more povezati. Do povezave niti ne more priti, kajti smrt nedolžnih mladenk pripada svetu nič in je izven lagerja popolnoma nesmiselna. V deželi pogina je namreč človek, ki je hotel preživeti, moral pozabiti na svet živih in na njegovo moralo. Podrediti se je moral absurdnim zakonitostim, za katerimi je na vseh koncih prežala smrt. Pripoved o smrti alzaških deklet srečamo ponovno v romanu Nekropola, delu, ki ga je Pahor v celoti namenil taboriščni tematiki, iz potrebe da bi v sebi ukrotil strašen spomin in pomiril grozo, ki jo je s sabo prinesel v svet živih. V tem romanu Pahor smrti alzaških deklet doda še razmišljanje o jetnikih, ki so prisostvovali tragični usmrtitvi. Ob pogledu na mlada dekleta se v jetnikih prebudi nagon samcev, obsojenih na osamljenost, zgrabi jih blazna misel, da so bitja, ki jim je "ogenj pred spočetjem uničil matere".

S tem kratkim zapisom ob pisateljevem devetdesetem letu nisem izčrpala vseh tem njegove razvejene proze, iz kupa sem izbrskala le dve zrni, ki nosita v sebi izjemna sporočila za ljudi, ki danes živimo tu, stisnjeni med kraške gmajne in prostranostjo morja, pa tudi za evropskega bralca. Njegova dela so namreč prevedena v številne evropske jezike in doživljajo med tujimi bralci in s strani literarne kritike veliko uspehov. Teh uspehov se veselimo vsi Slovenci in pisatelju želimo še veliko ustvarjalnih let.

Vilma Purič

Pomembna devetdesetletnica

Irena Žerjal

Najbolj me je med Pahorjevimi deli pretresla Nekropola in sem o njej napisala radijski esej v sklopu Trinajst romanov. Zdi se mi, da je bilo to takrat, ko so se Pahorjevemu imenu nekateri pisci zelo radi izognili, kaj šele, da bi pisali pohvale o njegovem slogu.

Povedati pa moram, da sem med prvimi pohvalnimi, skoraj propagandnimi teksti izbrala Nekropolo, ker sem jo dojemala kot lite-

rarni višek v postsocrealizmu v slovenski literaturi. Pisatelj Milan Lipovec, ki je vse, kar je bilo pred tridesetimi leti literarnega, gledal zviška, mi je potrdil, da je Nekropola zares dobra proza. Toda resnično navdušenje v vseh branjih, ki sem jih fanatično izvedla tudi z mojimi dijaki, je bil zame SKARABEJ V SRCU. Najprej mi je bila vseč zlatozelena barva v naslovu, potem hrošček skarabej, potem opisovanje žlahtne reke, prepletanje spominov z živo sedanostjo, dinamična pripoved in kaj še vse! Mladim je bila svojčas zelo všeč Vila ob jezeru in mislim, da so bili iskreni, ko so mi pripovedovali o tozadavnem branju. Toda sedaj pripovedujem o stvareh izpred nekaj desetletij, devetdesetletnik pa je medtem postal mednarodno priznana osebnost!

Častitljiva starost, zavidljiva suverenost, neomajna korajža, prepričljivo pripovedništvo, izvirnost,

Alojz Rebula, Zora Tavčar in Boris Pahor v Društvu slovenskih izobražencev jeseni leta 1975 (levo); diskutant na Dragi 1984 (desno)

vse te lastnosti in še katera druga pozitivna značilnost pisatelja Borisa Pahorja osrečujejo središče literarnega življenja, pa naj bo to v Ljubljani, Trstu ali Mariboru. Tako vsebina kot osebna zgodovina pisatelja Borisa Pahorja teži k morju in njegovim mediteranskim specifikam, vendar bi mu utegnili dodati, da je zanj značilna delovna disciplina, ki ni ravno mediteranska posebnost. To je sled kraševskega porekla, in odtod tako temeljita delovna prizadevnost, ki jo človek nemara podeduje.

Pahorjeva proza je za slovensko slovstvo pomembna z različnih vidikov: vsebinskega, slogovnega, zgodovinskega, narodnobudniškega in še v marsikaterem pogledu. Po mojem je bil, kot mu pravijo, "Pahorjev Zaliv" zelo pomemben mejnik v usmeritvi splošnoslovenskega izobraženskega življenja. Revija je ohranila zlasti mlade slovenske izobražence k svobodnemu mišljenju, predvsem pa k svetovljanskemu pogledu na stvari, ki so svetovljanske. Ker pa je na svetu vse minljivo, in so torej minljive tudi nedolžne literarne revije, je kar razveseljivo dejstvo, da se profesor Pahor ni ob vseh zavistnih "zopernikih", kakor jih je lahko sproti našteval, umaknil v spokojni pokoj, ampak je nízal knjigo za knjigo, umetnino k umetnini, tako da se z njegovimi deli večja splošni ugled slovenske besede v svetu. Pogum namreč poraja pogum, in tako si tudi mlajši, lahko bi rekli, da mnogi mlajši pesniki in pisatelji utirajo miselne poti po svoji lastni uvidevnosti, ko zastavijo peresa, da bi napisali nekaj pomembnega... Morda pa je po desetletjih hudih polemik med različno mislečimi pisatelji in literati nasploh obveljalo marsikaj takega, kar je trdil Boris Pahor v svojih prvih objavah. Teh resnic, ki jih hlastavo častihlepje in potrošniško površinsko življenje ne prišteva med svoje duhovne aksiome, je kar nekaj: nekateri so trdili, da je pisanje o koncentracijskih taboriščih "demodé", drugi so oporekali Kocbekovemu izpo-

vedovanju v slavnem Dnevniku, še bolj pa ob intervjuju, kakor da bi bilo smiselno sprenevedanje med izobraženci o tistih stvareh, o katerih so se razklepetali po skoraj vseh slovenskih gostilnah. Niti malo ni zanemarljivo tisto Pahorjevo skoraj romantično opisovanje ženskih likov, ki jih ljubi ali jih je kdaj ljubil. V tem se močno razlikuje od tistih pisateljskih sopotnikov, ki ženske like omalovažujejo, in to do prisrčnosti. Tudi to je ena od Pahorjevih značilnosti: da namreč poudarja pomen ženskih protagonistov v slovenski literarni zgodovini. Vsaj trideset let pred ostalimi je omenjal in poudarjal zasluge Mariice Nadlišek - Bartolove, pa tudi pesnic Ljubke Šorlijeve in Marije Mijotove. Pozneje je takorekoč samostojno znal oceniti delo Brune Marije Pertotove in tudi moje malenkosti, ko smo bile postavljene v senco velmož.

Na literarnozgodovinskem področju je Pahorjevo delo pojem zase, ko vzporeja in primerja slovenske komponente s podobnimi iz svetovnih literatur. Vse neprisiljeno in inteligentno primerja s slovensko ustvarjalnostjo.

Poglavje zase je literarno in zgodovinsko raziskovanje Kosovelovega dela. Brez vneme pisatelja samega in njegovih sodelavcev bi bilo težko razčistiti nejasnosti, ki so jih nekateri širili tudi med mladino, da je bil namreč Srečko Kosovel togo vezan na eksperimentalno pesnikovanje v slogu tedanje literarne mode, medtem ko vemo, da je bila njegova neponovljiva poezija sad občutljivega doživljanja nesrečne dobe, ki je zadela Primorsko, zlasti tržaško okolje. Pravzaprav je Kosovelov mit rasel z Zalivom, zlasti še ko se je ob navdušenju ljubiteljev slovenske poezije nabiralo gradivo o dobi, ki ji pravimo, da je brez upanja in nad.

Čestitamo ob veličastni pisateljski poti!

prof. Irena Žerjal

Resnica Nekropole, resnica Odgovorov

Viktor Blažič

V naših mladeniških časih, na začetku šestdesetih let je izhajala prav tako mladeniška literarna revija *Perspektive*. V duhu tedanjega bolj sproščenega časa je ta revija uporniško trgala spone real-socializma, ki je vladal v letih sovjetizacije in v tem duhu tudi vračala v javno za-vest znamenita kulturna ime-na nekdanje Osvobodilne fronte, tako imenovane "sopotnike", ki jih je stalinistična partija po ukinitvi sleherne drugačnosti odrinila iz javnega življenja ali jih celo iz njega izobčila. V *Perspektivah* so se tako s svojimi bolj osebnimi pogledi na veliki čas, tj. na čas osvobodilnega boja in velike vojne, oglasili Josip Vidmar, Jože Rus, napovedan je bil tudi dotlej prepovedani Edvard Kocbek, odzval se je Tržačan Boris Pahor. Od vseh prispevkov pa je name napravil najmočnejši vtis prav slednje navedeni avtor; poslal je namreč odlomek iz daljšega pripovednega dela z naslovom *Nekropola*.

Kar nekaj tujih in domačih pričevanj sem že prebral o nacističnih uničevalnih taboriščih izpod peres preživelih taboriščnikov, med katerimi je bil tudi Boris Pahor. Vendar je bilo v tem, kar sem prebral v *Nekropoli*, tako močno podoživeta groza razčlovečenja, kakor zmore to storiti le pristna beseda velikega umetnika. Začutil sem, da smo s tem delom dobili literaturo, ki jo bodo razumeli povsod po svetu.

Pisatelja tega dela sem spoznal, ko sem delal pri založbi Mladinska knjiga, pri kateri je v zbirki *Kondor* izšla zbirka njegovih novel. Vsak ljubitelj lepe literature si ustvari neko predstavo o tem, kdo in kaj naj bi bil pisatelj nasploh ali kakšna postava naj bi to bila, da zasluži to ime. Meni se je zdela poleg čisto pisateljskih odlik, kot je prepričljivost pripovedi ali izpovedi, prav tako

pomembna njegova osebna drža, se pravi drža njegovega širšega kulturnega in tudi moralnega poslanstva v sredini, ki ji je to poslanstvo posvečeno. Mor-da je tako predstavo pri nas najbolj ustvarila pojava Ivana Cankarja, ki je umel nastopiti s svojo osebno in pisateljsko avtoriteto, s tisto, ki je zmogla doseči ne le literarno veljavo, temveč je znala nastopati tudi kot strog sodnik v obcih družbenih in še posebej v narodnih zadevah.

Pri delu v založbi sem lahko bliže spoznal kar nekaj pisateljev in kako sem bil začuden, pravzaprav razočaran, ko sem opazil, da znani pisatelji nekako ne znajo ali ne zmorejo več nastopati v imenu svoje-ga enkratnega in zato tudi posebnega poslanstva. Takega, ki bi ga postavljali pred vse reči sveta in po katerem nobena izmed teh in tudi tiste najbolj hrup-ne ne bi mogle biti pomembnejše. Namesto tega pa je bilo hudo opazovati, kako vidnejša pisateljska imena ubogljivo služijo tistim najbolj hrupnim stva-rem, značilnim tudi po tem, da so s svojimi učinki prinašale ne le splošno kulturno degradacijo, tem-več tudi njihovo lastno.

Boris Pahor pa je bil tisti, ki je znal nastopati s pisateljsko avtoriteto, se pravi tako, kot sem jo od pisatelja pričakoval. Tak je bil v pogovorih, ko je od oblasti terjal neko odgovorno držo ne le do lastne razredne vrste, marveč predvsem do naroda, ki mu vlada, in tak je bil tudi v svoji literaturi. Še zlasti so me navdušili kronološki zapisi, v katerih je znal tekoče dogodke in osebna doživetja presojati s tisto

tenkovedno strogostjo in verodostojnostjo, ki smo jo poznali pri Cankarju. Posebno neprizanesljivi so bili ti zapi-si do matične politike v zade-vah zamejskih Slovencev, pri čemer se je v imenu nekega namišljenega internacional-nega komunističnega brat-stva zapostavljal slovenski narodni interes: taka politika je vse preočitno vodila k osi-pu naših zamejskih manjšin. Seveda mu nosilci take poli-tike zato niso bili hvaležni, še posebno mržnjo pa si je na-kopal pri glavnem navdiho-valcu opisane politike, pri že tako ljudomrznem Edvardu Kardelju.

Te kronike v Zalivu, kakor tudi prispevke od drugod sem

Pisatelj Boris Pahor

Govornik na proslavi bazoviških junakov v Bazovici leta 2001

sredi tedanje puščobe, kakršno so gojile tedanje literarne in ideološke revije, doživljal kot nekakšen rodovitni otok, na katerem se vedno najde kaj več kot okoli nas doma, saj si tam čez čutil prostor, po katerem se misli in čustva svobodno gibljejo: tja bi se človek naselil in tam bi z veseljem tudi kaj naredil. In tako Zaliva nisem samo bral in v njem odkrival še druge zanimive somišljenike; Boris me je tudi povabil k sodelovanju s kakšnim prispevkom in to se je kmalu tudi uresničilo. Če so tudi bolj odprti uredniki pri nas moje ponujene spise zavračali kot preveč tvegane, je Boris to tveganje sprejel in s tem se nisem izpostavljal le sam kot pisec, temveč se je izpostavljal tudi Boris kot urednik in izdajatelj Zaliva.

Prav zaradi tega svojega poguma pa je bil zmožen dejanja, ki je postalo zgodovinsko in s tem moramo v Borisu Pahorju videti tudi obče zgodovinsko osebnost. Mišljena je seveda njegova zamisel, naj bi Edvard Kocbek ob svoji sedemdesetletnici odprto spregovoril o dveh najbolj kočljivih zadevah naše polpreteklosti, namreč o odpravi začetnega pluralizma Osvobodilne fronte po prosluli Dolomitski izjavi in o povojnem pomoru slovenskih domobrancev. V ta namen je za pesnika in prijatelja sestavil vrsto vprašanj, ki so se nanašala največ na ti dve zadevi in na katera naj bi vprašani kar najbolj izčrpno odgovorili. O teh zastrašujočih usodnih dogodkih, ki so zaznamovali ves naš povojni in še današnji čas, se tisti čas ni smelo govoriti ne pisati in bilo je jasno, da storilci teh dejanj, še vedno na oblasti, ne bodo mirno prenesli njihovega razkrivanja in obsojanja. Še zlasti če o tej najbolj obremenilni preteklosti spregovori tolikanj znamenit človek kot Kocbek, ki poleg tega lahko govori z avtoriteto enega izmed nosilnih članov vodstva Osvobodilne fronte. Še nobeden izmed obče znanih udeležencev osvobodilnega boja v vsej tedanji skupni državi dotlej ni javno spregovoril o povoj-

nih pomorih (da so se sploh zgodili), kaj šele, da bi jih obsodil. Tudi disident Djilas, ko so ga uredniki londonske revije *Encounter* vprašali o tej zadevi, množičnih pomorov sicer ni zanikal, ni jih pa tudi obsodil. Ne verjamem, da bi bil še kdo drug kot Boris Pahor tedaj zmožen sprožiti zamisel, o kateri je tu govor, ali da bi bil kdo drug bolj poklican, da jo s svojimi odgovori uresniči bolj odmevno kot je to storil Edvard Kocbek. Seveda se slednji ni lahko odločil za ta, lahko rečem skok na glavo, saj je vedel, kako nevarni znajo biti mogočniki, s katerimi je bil za časa osvobodilnega boja zavezan v tovarišijo. Vendar, nazadnje je kocka padla in tako se je lahko najprej na Slovenskem zgodilo, da je bil množični komunistični zločin moralno obsojen na domačih tleh. Knjižica s spremnima besedama Borisa Pahorja in Alojza Rebule ter odgovori Edvarda Kocbeka je v sicer nepredirnem in od vseh strani (s tajno policijo) zavarovanem režimu povzročila pravi pretres. Prepričan sem, da je to razkritje in obsodba najtežjega mogočega zločina tisti dogodek, ki je sprožil nadaljnje procese slovenskega ozaveščanja, procese, ki so nazadnje pripeljali do gibanja za demokracijo in osamosvojitve. To še posebej zapisujem zaradi tega, ker se o pomenu tega prelomnega dejanja danes komaj kaj hoče vedeti.

Ponosen sem na to, da sem Borisu Pahorju pomagal uresničiti njegovo zamisel na mestu, kjer se je vsa zadeva morala zgoditi, se pravi na pogovorih s Kocbekom. In štejem si tudi v čast, da na zaslišanjih za rešetkami, ki so sledili kot najvidnejše znamenje velikega pretresa, Borisa, začetnika vse zamisli, nisem zatajil.

Predvsem pa se moramo veseliti vsi, "ki v srcu dobro mislimo", da je današnjemu devetdesetletniku po njegovi kraševski trdoživosti dano, da je doživel naselitev svoje najboljše literature v velikem svetu tako, kot je to dano le redkim slovenskim dosežkom. Tako redkim, kakor je redek pojav med nami Boris Pahor. Z besedo Nekropole je bila svetu povedana naša resnica.

Viktor Blažič

Boris Pahor - 90 let upornišтва za slovenstvo

Evgen Bavčar

Devetdeset let je visok jubilej Borisa Pahorja pa tudi plemenito število enkratne človeške eksistence in izjemnega zgodovinskega izkustva. Pisatelj življenjski praznik je že sam po sebi nekaj človeško visokega, kar v vseh nas vzbuja rešpekt in občudovanje. Nikoli utrujeni glas slovenske samoniklosti v Trstu in v slovenskem občestvu nasploh, se tudi zdaj oglašja kot glas vedno znova se pomlajujočega mladeniča, branilca še neuresničene slovenske pomladi. Zmagovalec v spopadu s tremi najbolj uničujočimi ideologijami dvajsetega stoletja, se nam obenem kaže kot garant spomina na našo preteklo in polpreteklo zgodovino. Njegovo literarno delo ni zgolj opus, vreden, da ga proučujejo literarni kritiki in zgodovinarji, ampak je obenem bogat zapis misli o človeški eksistenci nasploh in slovenskem bivanju posebno v njegovem enkratnem specifikumu. Tržačan z duhom in telesom, duh je zavest telesa pravi Spinoza, ostaja vsekozi usodno povezan s kraško zemljo in pristanom, kjer skozi vse svoje življenje sprejema prekooceanske parnike svetovnih idej in nenehno pozdravlja s slovensko zastavo v roki prišleke od tu in tam. Vedno, ko ga poslušam ali prebiram, se mi zdi, da stojim ob postelji še vedno nekoliko dremotnega Kralja Matjaža aktualne slovenske politike, ki v zaspanih jutrih pozablja na zamejstvo in Slovence v svetu. Ko slišim njegove često prerokujoče besede, se mi zdi, da se naš Kralj s tisto svojo zgodovinsko dremavico aktualnosti le bolj spreneveda. Morda skuša le malo zabavati slovensko občestvo, ko kaže, kako težko se je osvoboditi zgodovinskih pogojnih refleksov. Kajpak književnik iz velikokrat krivično pozabljenega slovenskega Trsta ne more pristajati na ravnodušje Slovencev do delov narodnega telesa onkraj meja, ki

pa bodo že čez nekaj mesecev izginile. Ko sem ga prvič srečal, sem bil užaljen zaradi ravnanja nekaterih italijanskih krogov do Slovencev, ki naj bi tudi predstavljali fenomen Trsta v okviru manifestacij centra Georges Pompidou, enega od replik, da tako rečem, našega požganega doma kulture v Trstu. Že takrat sem skupaj z njim izoblikoval idejo, da mora slovenska tržaška književnost priti v Italijo preko kakšne druge države. Izkazalo se je, da je imela Francija do tega kulturnega dejstva več rešpekta kot uradna domovina tržaških Slovencev. In tako se je začela pot književnika Borisa Pahorja v Evropo preko Pariza. Drugače pač ni šlo in celo v Nemčiji se zavedajo transmisij, ki so delo tržaškega Slovenca privedle tudi v Nemčijo in sploh v Evropo ter v svet. Ena od teh poti mora nujno pripeljati tudi v Italijo, v italijanski Trst. Tako ni zgolj slučaj, da se celo francoski minister za kmetijstvo Gaymard potrudi in odhiti k občudovanemu avtorju v mesto v zalivu, da mu ta podpiše nekatere izvode svojega dela v francoščini.

Veličina Francije je v globoko zasidranem rešpektu do kulture; gesta gospoda Gaymarda je samo izraz osebnega spoštovanja in občudovanja evropsko omikanega ministra. Čeprav so tudi nekateri slovenski ministri izrazili spoštovanje do pisateljevega dela in njegove etične akcije v dobrobit slovenstva, se mi zdi odnos slovenske države do njega še vedno nekoliko dvoumen. To je mogoče opaziti v navidez nepomembnih detajlih, ki bi jih rad omenil.

Sedaj že evropsko in svetovno znani književnik, glasnik slovenskega Trsta si je prislužil dopisno članstvo SAZUja, srebrno državno priznanje, kot da zlato ne bi obstajalo in predvsem povsem prisoten molk, ko njegovi argumenti zadevajo v sam srž slovenskega ravnodušja in politične ter eksistenčne nezrelosti.

foto KROMA

foto KROMA

Na sedežu društva Virgil Šček ob predaji osebne knjižnice društvu decembra 2002

S prevajalko Mirello Urdih Merku na srečanju s publiko v Erlangenu

Gre resnično za velika protislovja sodobnega slovenstva, ki ne zna ovrednotiti pristnost in časovno predhodnost idej in dejanj, ki so postavljala pred mnogimi zamudniki temelje slovenske državnosti. Boris Pahor je s sodelavci revije Zaliv nepreklicno anticipiral slovenske politične inštitucije ter dajal skupaj s književnikom Alojzom Rebulo slovenski tržaški literaturi izjemno etično ter človeško poslanstvo. Naj se spomnim slovitega intervjuja z Edvardom Kocbekom, ki je za vedno opomnil na nasilno pozabljene smrti, žrtve nasilnih ideologij. Pravzaprav je celotno književnikovo delo vztrajna borba za spomin. Stara židovska modrost pravi, da je najvišja ljubezen tista, ki jo človek izraža do ljudi, ki jih več ni. Ljudje, ki so odšli namreč ne morejo več vračati in nas tako vsaj deloma vzpodbujati pri našem čustvovanju. Pahorjeva pisateljska beseda je glas tistih, ki so odšli, je ljubezen do molčečih, do nasilno utišanih, medtem ko oživilja molk pepela, da daje višji smisel človeški eksistenci in nas z enkratno silo in brez popuščanja povede v svetišče spomina. Tako tudi oni onkraj Stiksa čudežno zaživijo z nami.

Spominjam se, kako mi je v taborišču smrti, kjer se je spopadal z ničem, pokazal smer z napisom Osa humilita - Ponižane kosti. Vse njegovo pisanje je upor zoper tako ponižanje v imenu kakršnekoli ideologije. Njegova literarna etika pa spreminja ponižane kosti v posvečeno relikvijo novega evropskega človeka, katerega del je tu on sam. Predhodnik v idejah zato ne bi smel več povzročati ravnodušja, ampak zanimanje za nauk, ki ga posreduje in credo, ki ga potrjuje njegovo eksistenčno izkustvo.

Pomen dela književnika Borisa Pahorja je težko izmeriti z nekaj besedami. Številna pisateljeva dela prevedena v svetovne jezike bodo prav gotovo prišla v roke izgubljenim Lepim Vidam, slovenski podobi Odiseja, kot sam pravi. Prepričan sem, da jih prime

v roke tudi kakšen preveč samozaverovani Črtomir. Kljub tragiki zgodovine, ki jo obravnava, veje iz Pahorjevih del upanje, ki premaguje usodnost mita in laž ideologij. Naj zato postane v bodoče srečanje s Pahorjevo literaturo eksistence za vsakega Slovenca sestanek s samim seboj in s tem, kar smo kot Slovenci in tudi s tistim delom v nas, ki bi ga v bodoče morali preraščati in pozabiti. In če smo se v naši zgodovini predvsem srečevali s smrtjo, ponižanji, bi bilo prav, da se ob Pahorjevih delih še enkrat zamislimo in se začnemo osvobajati ravnodušja in neargumentirane samozaverovanosti. Devetdesetletni književnik iz Trsta nam postavlja zrcalo z močjo sokratskega nekonformizma in izkustvom mornarja kozmopolita v stalnem prehajanju med svetom in domom, ljubeznijo in smrtjo, ljubeznijo in spominom. Zato njegovo pisanje ni samo opomin na molčeče, ampak tudi na enkratno možnost, ki nam jo nudi beseda, ko izraža svobodnega individuum in ko ne prestando izreka smisel nekemu še vedno ogroženemu narodu. Velik uspeh pisateljevih del po Evropi pa dokazuje, da pristna beseda slovenstva postaja zanimiva tudi za Evropo in njeno kulturno občestvo. Zavedati se moramo, da je z besedo Borisa Pahorja Evropa spregovorila po slovensko.

Evgen Bavčar

»Saj sva tudi v prejšnjih letih prišla sem gor, na položni del stare poti na Kontovel, a meriti sva morala korake na strmih predelih. Zdaj se premikava po ravnem, skozi gozdnati pas, ki mu dobršen del vlažen, sivkast zidek in krošnje ostarelih hrastov skrivajo pogled na morje. Na zadnjem delu, preden se začanja vzpon, je pogled odprt. Tam postajajo robidnice ob poti vsak dan bolj črne in mehke. Pa grozdi bolj težki v vinogradu nad potjo. In pod potjo. Da, včeraj je Živka naredila iz robidnic marmelado, ki je prekosila marsikateri drug tak njen izdelek. Samo peške so me motile. Tako sva potem dala dragoceno zmes na gosto cedilo, in sem sam priskočil na pomoč in dolgo zvesto mešal, da je bilo procesa prej konec.«

(Odlomek iz knjige *Notranji odmevi*, ki bo v kratkem izšla pri Mladiki)

Peter Merku

Iz spominov na starše

(XXIX.)

Sprodiranjem zaveznikov v Italijo se je oddaljenost njihovih letališč od našega mesta skrčevala. Do nas so lahko priletela manjša in hitrejša letala, ki niso imela tako velikega akcijskega radija kot težki bombniki in niso bila odvisna od vremena, ker so letela nad oblaki.

19. januarja 1945 dopoldne sem šel z Borznega trga na Veliki trg, da bi ga diagonalno prečkal do Lloydove palače. Bil sem že skoraj sredi trga, ko zatulijo sirene za omejeno nevarnost. Nič hudega sluteč se ustavim, vzamem iz torbe nalivno pero in mu odvijem kapico, iz žepa pa izvlečem beležnico in začnem pisati: "Limitato pericolo", začetek ob 12.03. Takrat priletita dve angleški lovski letali, ki začneta krožiti hitro, nizko in hrupno nad morjem, obalo in Velikim trgom ter začneta streljati v nemško vojno ladjo, ki je bila zasidrana pred Velikim trgom. Opremljena je bila s številnimi štiricevnimi protiletalskimi mitraljezi, ki so odgovorile z močnim ognjem. Mlajši človek priteče ves iz sebe v mojo smer in se istočasno v strahu ozira proti morju... zadene vame, tako da se mi peresce nalivnega peresa zatakne in upogne, me nehote udari po obrazu in, ne da bi trenil, teče naprej v smeri Borznega trga. Jaz tečem za njim in ga skušam dohiteti, da bi

mi plačal pokvarjeno peresce, a prepozno: niti leopard ga ne bi dotekel!

Če je le mogel, nama je oče za šolo vedno kupil najboljše potrebščine. Tako pozlačeno peresce, kot je bilo moje, je bilo drago. Težko mi je bilo, da mu ga moram tako skrivljenega pokazati. On pa meni nič, tebi nič vzame povečevalno lečo, posebno orodje iz svoje čudodelne omare na hodniku in mi ga imenitno popravi. Že v osnovni šoli sem imel nekoč priložnost izpostaviti to njegovo izredno sposobnost, ko sem v šolski nalogi v brezhibni italijanščini zapisal: "Papà governa tutto." [Očka vse obvlada.]

Neverjetno je, kaj je vsega imel v tisti omari: orodje za obdelavo lesa in kovin, za fino mehaniko, za popraviljanje ur, cel kup optičnih aparatov in nadomestnih delov za radioamaterje. Prav posebno je bil navezan - in ga tudi rad kazal - na orodje, ki si ga je sam izdelal, zato da bi lahko mojstrsko izdelal intarzije na svoji violini. Skoraj ganjen, pa je večkrat vzel v roke velike škarje, ki jih je izdelal njegov oče v tržaški Tovarni strojev. In jaz še vedno hranim v vitrini z družinskimi spomini kladivce, ki mu ga je njegov oče izdelal kot igračo, ko je bil papà še otrok.

Ko se je bližal kak praznik ali kaka obletnica, mama ni bila nikoli v zadregi pri izbiranju primerne darila zanj. Tako mu je enkrat podarila francoza, drugič kljunasto merilo, oboje znamke Mauser, to je najboljše, kar je bilo na trgu.

Januarja '45 je bilo zelo mrzlo, večkrat je tudi snežilo. Ker je bilo marsikdaj oblačno, razen lovcev, ki so leteli pod oblaki, nas veliki bombniki niso obiskali. So pa pogostejše prileteli naslednji mesec, ko je bilo nebo stalno jasno, in sicer 7., 17. in 20. februarja. 7. dopoldne smo se morali zateči pod zemljo. Nismo sicer dolgo tam ostali, a smo se morali vrniti pol ure kasneje, ob 12.32. Ker je bilo vreme lepo, sem se jaz ustavil zunaj med vojaki in Kozaki iz bližnje kasarne in klepetal z nekaterimi sovrstniki iz soseske. Nad vhodom v galerijo je bil grič z velikimi stanovanjskimi hišami. Mi smo lahko gledali v smer openskega obeliska, nismo pa zapazili, kaj se dogaja za nami, se pravi neke nad Miljskim zalivom. Nismo bili

Levo: štiricevna protiletalska mitraljeza v akciji (Arhiv NSK); desno: stari oče in kladivce igrača.

dolgo na soncu, ko smo zaslišali letala, ne da bi jih videli. Naenkrat pa so bila skoraj nad našimi glavami, ker so prišla z južne strani. Kot zajci smo stekli v galerijo in... nismo še prehodili 50 metrov, ko bomba vhod zadene. Začutili smo zračni pritisk v ušesih in osuplo gledali, kako se galerija ruši... en vhod-izhod je bil s tem blokiran. Prišel sem do prijateljev in naše takratne hišne pomočnice (oče je bil v uradu) in čakal, da se bombni napad konča. Ker je imela zdaj en sam izhod, se je galerija izredno počasi praznila. Ni bilo prijetno misliti, da bi v primeru, ko bi tudi drugi izhod bil zasut, bili pravzaprav živi zakopani...

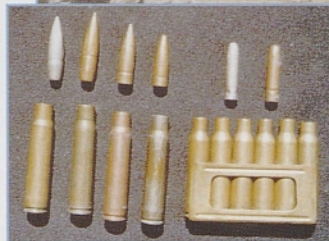
Strah se je širil. Ljudje so postajali vedno bolj živčni in boječi. Za vsako malenkost so se tekli skrit. Lovska letala so prihajala zelo pogosto. Napadala so nemške vojne ladje v pristanu in Nemci so odgovarjali s takim silovitim ognjem, da se ni bilo mogoče sporazumevati. To se je dogajalo večinoma v jutranjih urah ali okoli poldneva. V mestni notranjosti, daleč od brega, med hišami, se je to manj slišalo. Iz svojih beležk razberem, da je življenje vseeno teklo svojo pot: šola, šolske naloge, izpiti, skupno učenje pri tem ali onem sošolcu so bili na dnevnem redu. Morda smo bili še pogostejše skupaj kot v normalnih razmerah, ker smo potrebovali vzajemno pomoč, ko smo na primer morali zaradi alarma v naglici zapustiti šolo in je profesor ukazoval za nami še to ali ono, ko smo že vsi hrupno bežali in smo ga morda le na pol dojeli.

Med enim in drugim alarmom, omejeno nevarnostjo in 'zmanjšano nevarnostjo', ki so jo takrat uvedli, mi je 29. januarja uspelo dvigniti prvo osebno izkaznico.

Doma smo se navadno vsi tiščali v kuhinji, kjer je bilo toplo ob ognjišču in je gorela petrolejka, tako da sem lahko pisal domače naloge, če je zmanjkala elektrika. Ko pa sem zjutraj vstajal navsezgodaj, da bi ponovil kaj za šolo, sem se v splanici usedel blizu okna, ves zavrt v debelo odejo, z nataknenimi volnenimi rokavicami, ki jih je spletla še mama.

Vsako jutro je prihajal z juga hidroplan Rdečega križa, ki je pristal na vodi pred hangarjem na pomolu Tretjega novembra. Ko sem ga videl ali slišal, sem vedel, da je zame čas, da se podam v šolo. Medtem se je tudi oče pripravljal, da gre v službo. Tako sva se poslovila in šla vsak svojo pot v upanju, da se spet vidiva pri kosilu ali večerji.

V tistih časih je človek prihajal v stik z marsikaterimi vojnimi 'ostanki', po navadi so to bili že uporabljeni tulci ali izstrelki, puške ali puškomitraljeze. Tu pa tam so bili tudi težji kosi kot na primer izstrelki protiletalskih mitraljez. Večinoma so vabljivo le-

Zgoraj: vhod galerije zadet od bombe. Levo: tulci in krogle iz lastne vojaške zbirke.

žali kar na tleh. Tulci so bili medeninasti, izstrelki so imeli bakren ovoj. Že s svojo toplo kovinsko barvo, ki se je bleščala na soncu, so nezadržno pritegovali mojo pozornost in radovednost, tako da sem marsikategorega pobral in nesel domov. Kot nekateri zbirajo znamke, tako smo takrat mulci zbirali te 'ostanke' in si jih izmenjevali skupaj z ustreznimi informacijami, če so italijanske ali nemške izdelave in podobno.

Oče ni bil ravno navdušen nad tem konjičkom in ko je nekoč zvedel, da sem začel žagati protiletalski izstrelak, zato da bi videl, kako zgleda njegova notranjost, se je silno razjezil in ukazal, da mora ves 'arzenal' nemudoma izginiti. Za srečo je bil tisti izstrelak italijanske produkcije in poln svinca! To se je zgodilo tik po kapitulaciji Italije, ko ga je nemara kak italijanski vojak enostavno odvrigel v grmovje in skušal priti čim prej domov.

Ko sem zahajal k inštrukcijam latinščine, me je pot peljala tudi po ul. Tigor, kjer je po ulici Vico delle Ville stala hiša, na katero je mejil z bršljanom zaraščen zidek in od koder je bil očarljiv razgled nad Barkovljanskim zalivom. Večkrat sem se tu ustavil, da bi občudoval morje. Pa sem se zamislil, da bi lahko skril svoj 'zaklad' v kakšno luknjo v zidu, ki jo je zakrival bršljan. In tako sem tudi storil.

Za menoj je stal visok zid, ki je razmejeval lep park bližnje vile. Šele po kakem mesecu ali morda letu dni sem zvedel, da je to bila 'Villa Triste', ki je imela vhod na ulici Bellosguardo. Naenkrat sem se zavedel, da bi lahko bilo po meni, če bi me kdo zasačil, ko pa je bil park močno zastražen. Počutil sem se slabo, saj mi je bilo pri trinajstih letih razumljivo, da bi v takšnih okoliščinah utegnila biti eliminacija tistih tulcev in izstrelkov usodna nemara tudi za očeta.

Primorski vojak od Gaze do Trsta (II. del)

Radislav Kosovel

Ureja Ivo Jevnikar

Živahna pripoved podpolkovnika Radislava Kosovela je v prejšnji Mladiki prišla do točke, ko so se nekdanji pripadniki gardnega bataljona, zdaj že partizani, v južni Italiji vključili v jugoslovanske prekomorske enote.

Avtor je bil v I. tankovski brigadi, s katero se je prek dalmatinskih otokov, Bosne, Hercegovine in Hrvaške prebil do Trsta.

Ivo Jevnikar

S PRVO TANKOVSKO BRIGADO DO TRSTA

16. julija 1944 je bila v Gravini formirana Prva tankovska brigada, sestavljena iz štirih bataljonov z okrog 90 oklopnimi vozili. Zavezniki so opremili brigado s tanki vrste Stuart Mark 1 in 4, oboroženimi s topom 37 mm in dvema mitraljezoma Browning (7,62 mm), 4. bataljon pa z angleškimi avtoblindami AEC s topom 50 mm in enim mitraljezom (7,62 mm).

Bil sem namestnik komandirja 2. čete Drugega tankovskega bataljona. Komandir je bil kapetan Krsto Badžim. Četa je imela 10 tankov.

Tankisti stražijo Tita

Avgusta je naša četa dobila nalogo, da odpo tuje na Vis. Šli smo v Bari, tam smo se vkrcali na angleško ladjo in odpluli proti Visu. Najprej smo se ustavili v Komiži, nato smo nadaljevali v pristanišče Vis. Tam smo se izkrcali. Pričakalo nas je vodstvo komande mesta Vis. Na prvi tank se je postavil njegov oficir, ki nas je vodil okrog zaliva in male ladjedelnice po poti kakih 300 m daleč. Ustavili smo se pod lepo stavbo, do katere so skozi lepo negovan vrt vodile kakih 50 m dolge stopnice. S komandirjem sva stala pred prvim tankom z oficirjem, ki nas je spremljal. Komandir ga vpraša: "I šta sad?" Ta mu pokaže proti stavbi, na vrhu stopnic se prikaže tov. Tito.

Komandir prebledi in me prestrašeno vpraša: "Šta treba, da uradim?" Saj veste, ta oficir ni bil nikoli vojak. Na hitro sem mu povedal, kaj naj

reče, in ko je prišel tov. Tito, se je kar dobro odrezal. Nato sva se predstavila, nakar se je Tito hotel povzpeti na tank, pa ga je njegov pes odrinil in se hotel sam povzpeti. Ker mu to ni uspelo, mu je Tito pomagal. Na tanku je vse obvohal in pomahal s kratkim repom, nato se je povzpел Tito. Voznika tanka je vprašal: "Kakvi su ovi tenkovi, družje?" Odgovoril je: "Pa nisu najbolji, družje Tito." "Znam, znam, da nama neče dati najbolje," je nadaljeval Tito. Stavba, iz katere je prišel predsednik, se je imenovala Vila Tramontana.

"Tujega nočemo, svojega ne damo!"

Namestili smo se v borov gozdiček ob obali pod to vilo. Tisti del obale je bil urejen za priveze majhnih plovil, na njem pa je bil privezan, kakih 100 m od nas, le en motorni čoln z imenom Korčula. S tem čolnom se je Tito vsak dan zjutraj odpeljal v Špiljo, kjer je bil glavni štab. Do čolna je moral Tito skozi naš tabor in mu je naš dežurni raportiral. Po nekaj dneh je Tito dal poklicati komandirja in mu naročil, da dežurnemu ni treba vsak dan raportirati, saj gre on samo skozi naš tabor.

Čez nekaj dni je komandir dobil ukaz, da gre z vodom tankov na otok Hvar. Po osvoboditvi Hvara je komandir šel še na otok Brač, kjer je sodeloval pri osvoboditvi tega otoka. Pojava tankov na otokih je bila za Nemce presenečenje, saj niso imeli nobenega protitankovskega orožja in na začetku tudi min ne. Na Braču pa je en tank prišel na mino, ki mu je pretrgala gosenco.

Parada pred komandantom Titom 12. septembra 1944 na Visu. Slike ob delu članka, ki je objavljen v tej številki Mladike, so (razen ene) iz knjige Tankisti prekomorci, ki sta jo sestavila Manojlo Babić in Miroslav Luštek (Knjižnica NOV in POS 25/VII, založilo CZP Soča, Nova Gorica 1969).

V tem času je bilo na Visu veliko zborovanje, na katerem je imel tov. Tito govor, v katerem je izrekel geslo, ki je šlo v zgodovino: "Tudže nečemo, a svoje ne damo." Po govoru je bila parada, na kateri so sodelovali tudi naši tanki.

V mojem šotoru sem imel telefon, ki je bil neposredno povezan z Vilo Tramontano. Neke noči me je zbudilo zvonjenje. Kot običajno se je oglasila ženska in z bolj razburjenim glasom vprašala, če imam motocikel, ker bi moral nujno peljati kurirja na letališče. Povedal sem, da imam motor, a brez luči. "Nič za to, takoj bo prišel kurir z lučjo!" In res, čez kako minuto je bil kurir že tu z močno lučjo. Hitro odrineva proti letališču, ki je bilo na planoti na vrhu otoka. Celo pot me je spodbujal: "Što brže, družel!" Ko sva prispela na letališče, mi je rekel, naj zapeljem k letalu, ki je bilo osvetljeno in je imelo že prižgane motorje.

Pri vходу v letalo je stala skupinica ljudi. Ko prideva v bližino, vidim, da so v skupini Tito, Kardelj, Ranković in še nekateri drugi. Ustavil sem se, kurir je stekel k Titu in mu izročil torbo, ki jo je prinesel. Takrat se je Tito prijel za glavo. Počakala sva, da se je skupina vkrcala na letalo, ki je nato odletelo. Tedaj mi je kurir povedal, da je Tito odšel v Beograd in se ne bo več vrnil ter da je pozabil vzeti s seboj važne dokumente.

Začetek bojne poti

Ko Tita ni bilo več na Visu, je bila tudi naša naloga končana, zato smo s svojimi tanki odšli na Brač. Septembra 1944 je na Brač prišel del brigade s štabom brigade. Brigada se je nam-

reč razdelila v severno skupino, v kateri je bil naš 2. bataljon, okrepljen z blindami 4. bataljona in inženirsko četo, ostali del brigade, ki je obsegal 1. in 3. bataljon ter del 4. bataljona, pa je tvoril južno skupino. Ta se je izkrcala na polotok Pelješac, da bi operirala v dolini Neretve.

Ker je takrat prišlo do manjše reorganizacije, sem prevzel dolžnost "referenta za orožje in municijo", kar bi danes pomenilo "logistiko" bataljona. Ko smo čakali na primeren čas za izkrcanje na obali, so se vršile priprave za izkrcanje, kar je trajalo teden dni, zato je bilo tudi dovolj prostega časa, tudi za sprehod. Tako sem nekega dne s še nekaj tovariši obiskal mestece Bol. Ko smo šli po neki ulici, ki se je malo vzpenjala, smo za počitek posedli na obcestni zaščitni zid. Kakih pet metrov pod nami je bilo veliko dvorišče pred neko hišo, na njem pa je delala ženska. Ko je slišala, da govorimo slovensko, je vprašala, če smo Slovenci. Povedala nam je, da je tudi ona Slovenka, ter nas povabila v hišo, kar smo z veseljem sprejeli. Postregla nam je s suhimi figami in tropinovcem, kot je pri njih navada. Povedala nam je, da je njen brat v italijanskem zaporu in da mu je ime Igo Gruden. Pokazala nam je tudi pismo, ki ji ga je pisal iz zapora v Trstu. Ona je bila tam poročena.

Trabakule in kovinska ladja

Naj se še povrnem na Vis. Naša mornarica je takrat imela le lesene ribiške ladje "trabakule", oborožene z mitraljezi. Z njimi so v glavnem pluli med otoki zaradi zveze, obveščevalnih namenov in prevoza beguncev na Vis. Nekega dne pa je pod našo zastavo priplula lepa majhna potniška kovinska ladja. To je bila prava senzacija na Visu, saj je bila edina tovrstna ladja v naši mornarici. Na njej je bil tudi mornar Ivo Toplikar iz Batuj, katerega sem poznal od prej. Ko sva se srečala, mi je povedal, kako so prišli do nje.

Mornarji so redno ponoči pluli na zveze po otokih. Nekega večera so na enem izmed otokov na Kornatih izvedeli, da je nedaleč zasidrana manjša ladja, njena posadka, ki je bila v civilu in so bile v njej tudi ženske, pa se je izkrcala in je večerjala na obali pri ognju. Odpravili so se tja, se z ustavljenim motorjem približali, se izkrcali in obkolili ter zajeli posadko. Bili so neoboroženi civilisti. To je bila kulturno zabavna skupina z manjšim orkestrom, ki je v obmorskih garnizonih prirejala zabave za nemške vojake. S to ladjo so naši mornarji odhiteli proti Visu.

Svojo so kar zapregli. V skladiščih zaplenjene ladje je bilo obilo dobrot.

Prve žrtve

Po nekaj dnevih čakanja na povoljno situacijo smo se izkrcali na obalo južno od Omiša, potem ko smo z južne strani otoka, od Bole, ponoči prešli na severno stran v Splitsko in Postiro, kjer smo se vkrcavali.

To je bilo v drugi polovici oktobra. Podprti z dalmatinskimi enotami smo se začeli pomikati iz Dugega Rata, Makarske in drugih obmorskih krajev proti Splitu, katerega smo obšli, saj so ga Nemci in ustaši pred nami zapustili. Šli smo preko Sinja proti Trogirju. Na tej poti ni bilo večih spopadov, saj se je sovražnik v glavnem umikal. Večji spopad s sovražnikom je bil pri Trogirju, kjer smo imeli prve žrtve. Zadet je bil en tank, iz katerega se je posadka sicer rešila, a je bil pri tem težko ranjen komandir tanka Bratina iz Ajdovščine.

Nato smo se usmerili proti vasi Konjevrate in tako presekali glavno komunikacijo od Šibenika proti Drnišu ter sovražniku onemogočili umik iz Šibenika. Tu so bile težke bitke, saj se je hotel sovražnik prebiti v notranjost. V tej bitki je imel na tisoče mrtvih, ranjenih in zajetih. Tudi naša stran je imela velike izgube v ljudeh in materialu. Mi smo imeli uničenih ali poškodovanih devet tankov in tri blinde. Nekaj posadk smo izgubili tudi zato, ker zaradi konstrukcijske napake niso mogle odpreti pokrovov. Če kupola ni bila usmerjena točno naprej, se namreč pokrova voznika in strelca nista mogla odpreti in ta člana posadke sta ostala ujeta v tanku.

Na bojišču je bilo ogromno sovražnikovega materiala in orožja. Še dolgo potem so okrog

Oktobra 1944 v Dugem Ratu. Sedita od leve kap. Ljaka in politični komisar 2. tankovskega bataljona Žika Milošević, stojita od leve avtor Radislav Kosovel ter neki kapetan. (Slika je oskrbel R. Kosovel.)

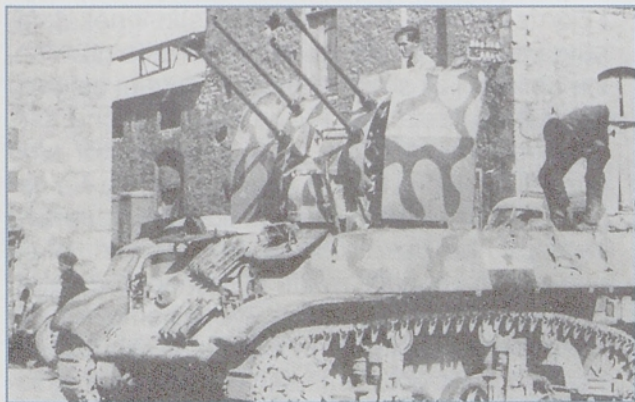
tavali konji. Vse to me je spominjalo na El Alamein, kjer sem bil zajet leta 1942.

Po tej bitki smo kakih 10 dni ostali v Šibeniku. Tam je bila tudi mehanična delavnica brigade, v kateri so poleg popraviljanja in pregledovanja vozil rekonstruirali način odpiranja tankovskega pokrova, tako voznikovega kot strelčevega, tako da se je lahko odprl v vsakem položaju kupole. Naj povem, da se je to dogajalo samo pri tankih M-4. Tank M-1 je imel čisto drugačno obliko in drugačen princip vhoda v tank za voznika in strelca. Delavnica brigade je bila zelo dobro opremljena, z dovolj rezervnimi deli, tudi z rezervnimi motorji, in imela je zelo dober kader. Naše tanke je poganjal zvezdnati, sedemvaljni letalski motor. Pa še to: tehnični oficir brigade je bil kapetan italijanske vojske, strojni inženir, Italijan.

V Šibeniku je bila delavnica v neki tovarni, mislim, da je bila livarna, ki je imela tudi obdelovalne stroje, kar je omogočilo, da so naši mehaniki na neki poškodovani tank namesto kupole namestili štiricevni 20-milimetrski mitraljez Flak, na drugega pa 75-milimetrski protitankovski top Pak. S tem topom sta bila potem zadeta dva nemška tanka T-34 pri Ilirski Bistrici.

Bitke za Knin, Mostar, Gospić

Iz Šibenika smo šli proti Drnišu. Pred Drnišem smo izgubili en tank s posadko vred. Od tam je šel en del naše enote s štabom bataljona proti Kistanju, en del pa proti Kninu. Takrat se je začela znana kninska bitka, ki je trajala kakih deset, mogoče še več dni.

Nemški protiletalski Flak, montiran na tank namesto poškodovane kupole v mehanični delavnici v Šibeniku decembra 1944.

Skupina pripadnikov Prve tankovske brigade v Skradinu po bitki za Knin. Radislav Kosovel je v prvi vrsti šesti od leve.

Po padcu Knina je naš bataljon odšel v Skradin in tam smo ostali skoraj mesec dni. Od tam smo šli v Hercegovino. Preko mest Imotski in Široki Brijeg, kjer je bila težka bitka in smo izgubili en tank s posadko, smo šli v bitko za Mostar, ki smo ga osvobodili 14. februarja 1945. V Mostarju smo se združili z južno skupino naše brigade.

Po nekaj dneh smo šli nazaj v Dalmacijo in naša skupina je krenila preko Knina v Liko. Šla je preko mest Gračac in Udbina do Korenice. Po zavzetju Korenice smo se vrnili preko Udbine proti Gospiću. Istočasno je šla druga skupina preko Knina proti Bihaću, kjer je bila težka bitka.

Po padcu Gospića (4. aprila 1945) je šla naša skupina preko Otočca na Grobničko Polje s ciljem, da napade obrambo Reke. Ker je tam ni bilo mogoče prebiti, smo napadli Klano, od ko-

Februarja 1945 v Širokem Brijegu. Levo avtor Radislav Kosovel, na sredi štajerski rojak Franc Šobernik, ki je dan ali dva po fotografiranju zapeljal na mino, pri čemer je umrla vsa posadka.

der pa smo se morali umakniti, in smo preko Prezida odšli proti Ilirski Bistrici.

V Prezidu smo prenočili. Štab bataljona se je namestil v hiši, iz katere je bil naš načelnik štaba bataljona Tonko Žagar. Ker je imel štab bataljona le eno karto tega terena v merilu 1:50.000, smo na pavspapirju delali skice osnovnih točk in smeri za vse komandirje čet in vodov, osnovno skico pa je Tonko posnel s tiste edine specialke. Vse specialke kot tudi ves ostali material od municije in goriva do rezervnih delov za vozila pa delno tudi do hrane so nam namreč dajali zavezniki, niso pa nam dali specialk z območja, ki je bilo prej pod Italijo. Verjetno so s tem hoteli upočasniti naše napredovanje. Pri štabu brigade je bil kot oficir za zvezo angleški major in preko njega smo imeli stike z zavezniki. Tudi vsa naročila so šla preko te zveze.

“Prvega maja moramo biti v Trstu!”

Iz Prezida smo nadaljevali pot preko Knežaka proti Ilirski Bistrici. Po zavzetju Ilirske Bistrice smo dobili povelje, da takoj zapustimo mesto in pridemo v Šempeter (Pivka). Tam smo dobili novo povelje, ki se je glasilo: “Prvega maja moramo biti v Trstu!”

Na tanke so se naložili borci iz neke enote kot desantne čete. Kot predhodnica smo šli po Vremski dolini. V naselju Vreme smo se ustavili za kako uro. Prebivalci Vrem niso bili navdušeni nad našim prihodom, ker so mislili, da smo kamuflirani “beli”. Zgodilo pa se je nekaj, kar jih je prepričalo, da smo “pravi”.

Komandir enega izmed prednjih tankov je bil iz tiste vasi. Ustavil se je kakih 50 m od doma, a se ni imel namena javiti. Ko pa se je pred hišo pojavila sestra, je skočil s tanka in stekel k njej ter jo objel. Nato je prišla še mati. Novica, da je Lojze z nami, je v hipu obšla vas in v nekaj minutah so bili naši tanki in druga vozila okinčani z majnicami, ki so ravno takrat cvetele, saj je to bilo konec aprila.

Nadaljevali smo pot proti Lokvi, kamor smo prispeli naslednji dan. Borbene enote so šle naprej proti Bazovici. Nekaj dni so trajale priprave za napad na Bazovico. Te dni so skozi Lokev noč in dan prihajale razne enote, ene peš, druge z vozili, tudi artilerijske. Zvedeli smo, da gre naša druga skupina, ki je bila šla na Bihać, proti Postojni in Divači. Ta skupina je šla skozi Sežano do Opčin.

Na liniji Bazovica-Opčine je nastala fronta, s katere je sovražnik branil Trst. Z naše strani

Stuarti Prve tankovske brigade maja 1945 v Trstu.

smo napadali na celi fronti. Sodelovali so vsi rodovi vojske, tako tanki, artilerija, aviacija, inženirci in drugi. To je bila prava bitka, kakšne naša vojska še ni imela.

Padla je Bazovica, nekaj pozneje so padle tudi Opčine. 1. maja 1945 se je ena naša četa spustila po strmi poti in ob 5. uri zjutraj je komandir te čete javil komandantu bataljona, da je v Trstu.

Na neki koti, s katere se je videlo celo mesto, je bilo komandno mesto komandanta bataljona (major Stevo Milensnič). Tam je bil tudi načelnik štaba brigade major Vlado Sekulić, ki se je, potem ko je to slišal, usedel v džip in odhitel v Šempeter, da osebno raportira komandantu brigade, ki je bil takrat podpolkovnik Periša Grujić (politični komisar pa je bil dr. France Hočevar) in, seveda, tudi Angležu sporoči radostno vest: "Druga četa 2. tankovskega bataljona se je zjutraj ob 5. uri javila iz Trsta!" Angleški major je zgrožen zavpil: "Ne, ne, to ni mogoče, šofer, šofer, hitro!" In oddirjal je naravnost v Trst. Ta reakcija je bila dokaz, da je imel nalogo zavlačevanja, da bi mi ne prišli v Trst pred Angleži. Angleži so prišli v Trst 2. ali 3. maja.

Po vseh zapletih, ki so bili takoj po vojni, ko smo se morali umakniti iz Trsta, je Prva tankovska brigada odšla na Vrhniko, kjer je ostala do leta 1991.

Pehota in letalstvo

Pri branju tega, kar sem napisal, bi človek morda mislil, da smo šli od enega kraja, kjer je bila bitka, do drugega kar tako, enostavno. Ne, ne, bilo je še veliko manjših in manj pomembnih spopadov, ki so se hitro končali. Tudi nismo šli nikoli sami, brez pehote. Skozi vso Dalmacijo in Liko so nas spremljale Prva dalmatinska udarna brigada in Tretja prekomorska brigada

pa tudi druge enote, ki so se nahajale v krajih, kjer smo vodili borbe. Le v Hercegovino smo šli sami do Imotskega.

Na vsej naši poti in v vseh bitkah nismo videli niti enega sovražnikovega letala. Izjema je bila pri mestu Otočac, kjer nas je obiskal ustaški PO-2. Ko se je oglasil naš Flak, jo je takoj pobrisal nazaj.

Glede letalstva naj še omenim, da je bil v tistih časih otok Vis pribežališče zavezniških letalcev, ki so leteli bombardirat cilje v vzhodni Evropi in so bili okvarjeni ali poškodovani. V takih primerih so piloti skušali svoja letala usmeriti na ta otok. Tam je posadka odskočila, letala pa pustila, da so treščila v morje ali kje na otoku. Sam sem bil očividec dveh takih slučajev. Po pripovedovanju prebivalcev pa je bilo takih primerov na desetine.

Prehod v II. brigado

Na kratko bi rad še povedal, da je nekaj naših borcev in starešinskega kadra, okrog 600 mož, še septembra 1944 pod vodstvom Voja Radića iz Barija odpotovalo z letali v Ukrajino, nato z vlakom v Tulo blizu Moskve. Tam je bilo že za 10 tankovskih posadk Slovencev in nekaj Hrvatov.

Po treh mesecih so dobili tanke T-34 in kot Druga tankovska brigada odšli na sremsko fronto. Takoj po kapitulaciji Nemčije je brigada prišla v Sežano, verjetno tudi v Trst. Od tod je odšla v Skopje, da bi se spomladi 1946 preselila v Logatec.

Takrat sem tudi jaz prišel iz štaba Prve tankovske divizije, iz Kranja, v to brigado na novo dolžnost "referenta za naoružanje". Že jeseni istega leta smo se selili v Žiri in Sorško dolino. Naslednje leto (1947) smo se selili v Škofjo Loko. Leta 1948, v času resolucije "IB" (Informbiroja), je brigada odpotovala v devetih vlakovnih kompozicijah neznano kam. Še komandant brigade Stevo Milensnič ni vedel, kam potuje. Izvedel je šele v Topčiderju pri Beogradu, kjer se je prva kompozicija izkrcala in odšla v Jajince, pod Avalo. Tako je bilo tudi z ostalimi osmimi kompozicijami. Tam smo bili v času 5. kongresa KPJ. Oktobra istega leta smo odšli v Našice v Slavoniji, kjer smo bili še do decembra 1949, ko smo se spet selili v Jastrebarsko. Tam je ta tankovska brigada ostala do razpada oz. do začetka razpada bivše Jugoslavije.

(se nadaljuje)

Iz gradiva o neki prenovi (13)

PRIPIS

Z objavo zaključnega poročila se je zaključil cikel člankov, posvečenih pobudi za poživitev verskega in kulturnega življenja, znani kot "gibanje za prenavo", kakršno si je v letih 1985-1991 omislila skupina laikov na Tržaškem. Njihov prvotni cilj pravzaprav ni bil ta, da bi svoje zamisli uveljavili na ravni cerkvenih občestev, s čimer bi gibanje nekako dobilo značaj uradnosti. V mislih so imeli, da bi delovali povsem samostojno in neodvisno od cerkvenih struktur - pa čeprav vselej v poslušnosti do cerkvenega učiteljstva -, da bi tako s predlogi in idejami od zunaj razgibali dogajanje v naši sredi.

Pobuda "za prenavo" iz leta 1985 seveda ni bila edina. Pred njo in za njo si je tudi marsikdo drug, naj si bo duhovnik ali laik, velikodušno prizadeval, da bi slovenska krščanska skupnost na Tržaškem zajela nekaj sveže sape, zlasti da bi se hitreje prilagajala smernicam II. vaticankega koncila. Prednost gibanja, o katerem smo pisali v Mladiki v letih 2002/03 v rubriki Iz gradiva o neki prenovi, je bila edino v tem, da je poglobitve poudarke s srečanj "za prenavo" sproti zapisovalo in jih v pisni obliki posredovalo udeležencem. In ker - kot vemo - scripta manent, dokumentov tako ni bilo težko zbrati in objaviti.

Vsekakor imajo besedila, priobčena v Mladiki, izrazito delovni značaj in prvotno niso bila namenjena objavi. To so bralci sami z lahkoto opazili. Ampak prav zato vsebujejo omenjeni zapisniki, okrožnice in druge spomenice zanimive poudarke, ki jih sicer v uradnih besedilih navadno pogrešamo. Poleg tega da obravnavajo načelna in vsebinska vprašanja, se namreč marsikdaj dotaknejo tudi krajevnih, čisto stvarnih problemov, s katerimi se v našem ožjem okolju soočamo v vsakdanjem prizadevanju za udejanjenje krščanskih načel in idealov.

In še eno značilnost imajo objavljeni dokumenti, namreč da so v nekem smislu torzo, nedokončano delo. "Prenova", kakršna je bila za-

mišljena leta 1985, se dejansko nikoli ni zaključila. Zataknilo se je, ko je bilo treba od analize stanja in evidentiranja obstoječih vprašanj preiti na predloge za njihovo premostitev. Predlog, da bi od zasebne pobude prešli k občestvenemu zbiranju in da bi krajevni Cerкви predlagali posebno zborovanje, na katerem bi duhovniki in laiki skupaj izoblikovali predlog pastoralnega načrta za slovenske vernike na Tržaškem, je nekako obvisel v zraku, pa čeprav je bilo zanj od vseh strani veliko naklonjenosti.

Krožile pa so tudi druge zamisli, na primer tista, da bi pobudo zadržali v mejah laične skupine, ki bi imela proste roke za delovanje tudi na kulturnem in zlasti na političnem področju. Sad tega razmišljanja je bil dokaj odmeven Socialni dan, ki so ga pobudniki "prenove" priredili spomladi leta 1992 v Marijinem domu pri Sv. Ivanu. Udeležili so se ga ugledni gostje iz Italije in Slovenije in na njem je na valu navdušenja ob osamosvojitvi Slovenije in ponovnem političnem organiziranju kristjanov v matični domovini padel marsikateri predlog o novih oblikah in možnostih prisotnosti kristjanov v družbenem življenju. Tedaj smo se intenzivno pogovarjali, da bi v sodelovanju s slovenskimi Krščanskimi demokrati v neki obliki obnovili nekdanje Slovensko ljudsko gibanje. Pa ni bilo prave politične volje. Kmalu za tem je ista skupina laikov organizirala "politično delavnico", ki je med mladimi vzbudila presenetljivo veliko zanimanje, kar se pa kasneje žal ni več ponovilo.

Seveda je kasneje razvoj dogodkov pri nas in v Sloveniji marsikatero naivno pričakovanje postavil na pravo mesto, kljub temu pa utegnejo biti v tistih letih zapisane in izrečene misli v tem ali onem pogledu še danes aktualne. Zato smo se tudi odločili za njihovo objavo. Morda lahko ta korak razumemo tudi kot skromen doprinos naše revije k pripravam na skorajšnje cerkveno zborovanje Tržaške škofije, katerega se dejavno udeležujemo tudi slovenski verniki.

Tomaž Simčič

Antena

PORTRETI

V Katoliški knjigarni v Gorici so 27. junija predstavili razkošno trijezično knjigo velikega formata Portreti. Z besedili Damirja Globočnika v slovenščini, nemščini in italijanščini ter fotografijami Tihomirja Pinterja predstavlja 49 slovenskih likovnih umetnikov iz Avstrije in Italije. Predgovor je napisal dr. Cene Avguštin. Knjigo je izdala Mohorjeva iz Celovca v sozaložništvu z Goriško Mohorjevo družbo.

POTI ZNANOSTI K EDINOSTI SLOVENIJE

Na Bledu je bilo konec junija 3. srečanje slovenskih znanstvenikov z vsega sveta v priredbi Svetovnega slovenskega kongresa Poti znanosti k edinosti Slovenije. Udeležencev je bilo okoli 120. SSK je imel 28. junija tudi svoje 5. zasedanje (občni zbor). Za predsednika je bil potrjen dr. Boris Pleskovič (ZDA), za častnega predsednika pa so imenovali dr. Jožeta Bernika. Med podpredsedniki je zdaj tudi Marjan Terpin iz Gorice.

SPOMIN NA OSAMOSVOJITEV

Društvo Anton Gregorčič in Konferenca za Italijo pri Svetovnem slovenskem kongresu sta 11. julija priredila pri Terpinovih v Števerjanu proslavo ob 12. obletnici slovenske državne samostojnosti. Spregovorili so Marjan Terpin v imenu prirediteljev, predsednik veteranov vojne za Slovenijo Srečko Lisjak in novi deželni svetovalec Slovenske skupnosti Mirko Špacapan, ki je vodil tudi nastop moške pevske skupine Akord.

UMRL JOŽE ČOTAR

V Gorici je 3. julija umrl prosvetni delavec, organist in pevec Jože Čotar. Rodil se je 18. decembra 1906 v Tabru pri Dornberku. Že v času posebnih bataljonov je vodil moški zbor Gregorčič v Franciji, nato zbora v Gorjanskem in Komnu. Zaradi groženj se je moral po vojni umakniti preko meje in je živel na Goriškem in nekaj let na Tržaškem. Pel je v več goriških zborih.

UMRLA PISATELJICA NEDELJKA PIRJEVEC

Dne 3. julija je preminila igralka in pisateljica Nedeljka Pirjevec. Z dekliskim priimkom Kacin se je rodila leta 1932 na Reki pri Cerknem. Po opravljeni igralski akademiji v Ljubljani je nastopala v več gledališčih. Prevajala je iz italijanščine, leta 1992 je izdala avtobiografski roman Zaznamovana, v katerem veliko govori tudi o možu, filozofu Dušanu Pirjevcu, malo pred smrtjo pa je izšel še roman Saga o kovčku. Aktivno je sodelovala v krogu Nove revije.

ZBORNİK ZA PROF. PLETERSKEGA

Ob 80-letnici zgodovinarja akademika prof. Janka Pleterskega je Znanstvenoraziskovalni center SAZU v Ljubljani izdal slavnostni zbornik z razpravami 49 avtorjev iz različnih držav in v različnih jezikih.

SEIZMOLOG PETER SUHADOLC

Tržaški vseučiliški profesor Peter Suhadolc je bil izvoljen za glavnega tajnika Mednarodnega združenja za seizmologijo in fiziko v notranjosti Zemlje (IASPEI).

UMRL JE DUHOVNIK IN PREVAJALEC FRANC HUSU

V Rimu je 18. julija umrl duhovnik, prevajalec in publicist Franc Husu. Rodil se je 24. januarja 1915 na Proseku v tržaški občini. Po osnovni šoli je stopil med klaretince v Italiji, kar je bila zanj huda preizkušnja, saj 16 let ni mogel domov, z rojaki pa ni smel govoriti slovensko. V duhovnika je bil posvečen leta 1940. Na Angelikumu v Rimu je doktoriral iz teologije in filozofije. Služboval je v dušnem pastirstvu v Rimu, Galbiateju, Palermu, Altamuri, kot prefekt semenišča v Lierni (Lecco), 12 let kot urednik lista Messaggero del Cuore di Maria.

Leta 1950 je v italijanščini kot uradni biograf izdal v Rimu obširen življenjepis svojega redovnega ustanovitelja Vita di S. Antonio Maria Claret, kot tudi krajšo knjižno izdajo, leta 1992 pa knjigo C. M. F. (torej Cordis Mariae Filii ali klaretinci) - Una legione decimata, ki govori o komunističnih in anarhističnih pobojih 270 klaretincev med špansko državljansko vojno, predvsem poleti 1936.

Ljubezen do svojega naroda in jezika je izpričal s prevodi slovenskih del v italijanščino, ki so izšli v samostojnih knjigah, saj je tako izdal Prešernov Krst pri Savici (1972), Prešernove Poezije (1976), enajst Cankarjevih črtic z naslovom La madre (1977), Grivčevo monografijo o sv. Cirilu in Metodu (1981), Gregorčičeve izbrane pesmi (1990). Leta 1981 je izdal zbirko svojih pesmi, več del (obširna študija v italijanščini o Slomšku, antologija prevodov slovenskih pesnikov itd.) pa je ostalo v rokopisu.

UMRL JE PODJETNIK LIBERO POLOJAZ

V Trstu je 13. avgusta umrl veletrgovec s kavo Libero Polojaz. Rodil se je 28. aprila 1912 v Boljuni v Istri. Zelo mlad se je zaposlil v trgovini in se leta 1937 osamosvojil v Postojni. Med vojno je bil v posebnih bataljonih in tudi zaprt, po njej pa se je preselil v Trst in se velikopotezno posvetil uvozu in izvozu surove kave, nato pa še drugim dejavnostim v zvezi s kavo. V letih 1973-84 je bil predsednik upravnega odbora Tržaške kreditne banke. Marsikateri pobudi je pomagal kot mecen.

JULIJSKE ALPE

Založba Domus iz Milana, ki izdaja turistično revijo Meridiani, je lani začela še z razkošno četrtletno revijo Montagne, ki se monografsko posveča posameznim goram ali gorskim območjem, v prilogi pa prinaša še planinske karte. 4. številka (julij 2003) je posvečena Julijskim Alpam - tako na italijanski kot na slovenski strani državne meje. Osvetljuje jih s planinskega, plezalskega, naravoslovnega, zgodovinskega, turističnega in športnega vidika.

UMRL DUHOVNIK EMIL BATISTIČ

Zaradi požara na domu je 24. avgusta pri Čedadu umrl upokojeni in nepokretni beneški duhovnik Emil Batistič. Rodil se je 21. novembra 1934 v župniji Matajur, služboval v Furlaniji in kot župnik v Topolovem, najdlje pa med izseljenci v Švici. Po povratku domov je bil imenovan za župnika v Žabnicah, vendar mu je bolezen preprečila nastop službe.

MODELARSTVO

Slovensko kulturno društvo Tabor je v Prosvetnem domu na Opčinah 5. avgusta odprlo zanimivo razstavo modelarstva, ki jo je oblikovalo deset mlajših in starejših navdušencev. Predstavil jih je deželni svetovalec Igor Dolenc, nastopil pa je še duo Aleksander Ipavec-Antonio Kozina.

90 LET GODBE VIKTOR PARMA

V Trebčah pri Trstu so 12. in 13. julija praznovali 90-letnico Godbenega društva Viktor Parma. Na prvi dan je imela godba, ki jo vodi Leander Pegan, slavnostni koncert, naslednjega dne je nastopilo pet godb s Tržaškega in Goriškega.

44. SLOVENSKI DAN V KANADI

Dne 6. julija je bil na Slovenskem letovišču pri Boltonu v Kanadi 44. Slovenski dan. Za udeležence je maševal župnik Ivan Plazar. Med kulturnim sporedom je bila slavnostna govornica slovenska veleposlanica v Kanadi Veronika Stabej, za mlade pa je spregovoril Robert Letnik iz Hamiltona. Nastopil je tudi ansambel Ekart iz Slovenije, ki je bil na turneji po Severni Ameriki.

Kulturno nagrado Hranilnice in posojilnice Slovenija so tokrat podelili Lojzetu Žižku za delo na športnem področju, med Prekmurci v Torontu in v starostnem domu Lipa.

Za Dom Lipa so že 25. maja priredili na Slovenskem letovišču dobrodelni pohod Walkathon. Tekmovalcev je bilo 130, zbrali pa so 30.000 kanadskih dolarjev.

UMRL IZSELJENSKI DUHOVNIK GABERC

Pri Charleroiu je 8. julija po kratki bolezni umrl izseljenski duhovnik med Slovenci v Belgiji Kazimir Gaberc. Rodil se je 25. februarja 1927 v Ljubljani in bil posvečen v duhovnika kot salezijanec leta 1954 v Madridu. Do leta 1960 je bil profesor prej v Buenos Airesu v Argentini, potem v Navarri v Španiji, nakar je prestopil med ljubljanske škofijske duhovnike in prevzel skrb za Slovence v jugozahodni Belgiji. Do smrti je bil tako versko kot narodnostno in kulturno zelo dejaven. Nادرjen je bil tako za dramatiko kot za risanje. 16 let je bil tajnik sedanje Zveze slovenskih izseljenskih duhovnikov, diakonov in pastoralnih sodelavcev v Evropi.

UMRL JE VLADO HABJAN

Dne 14. avgusta je po dolgi bolezni umrl eden izmed pobudnikov Svetovnega slovenskega kongresa in prvi predsednik njegove Konference za Slovenijo, pisatelj Vlado Habjan. Rodil se je 13. novembra 1919 v Taboru pri Žalcu. Med vojno je bil med drugim bataljonski komisar v Prešernovi brigadi. Bil je urednik na radiu, nato svobodni umetnik. Napisal je več novel in romanov. Za roman Trotamora je leta 1977 prejel nagrado iz Prešernovega sklada. Preučeval je tudi zgodovino celjskih grofov in svoje poglede na slovensko preteklost predstavil v knjigi Mejniki slovenske zgodovine (1997).

Umrl je obsojenec na II. tržaškem procesu Srečko Colja

kih let pa je živel v Nabrežini. Vključil se je v komunistično gibanje, bil leta 1932 sprejet v KPI in sodeloval s Pinkom Tomažičem. Po osvoboditvi marca 1944 se je v domačih krajih vključil v partizansko gibanje. Ob kominformu se je opredelil za Tita. V letih 1952-85 je bil neprekinjeno občinski svetovalec (tudi odbornik in krajši čas župan) v devinsko-nabrežinski občini, izvoljen na listah prej OF, potem Neodvisne socialistične zveze, končno Socialistične stranke Italije, iz katere je iz narodnostnih razlogov izstopil v Craxijevem času.

Dne 5. avgusta je umrl še zadnji obsojenec na II. tržaškem procesu Srečko Colja. Pred posebnim fašističnim sodiščem pa je bil obsojen na 6 let zaporu že po prvi aretaciji leta 1934, medtem ko so mu leta 1941 v Trstu prisodili 16 let. Rodil se je 24. septembra 1909 v Volčjem gradu, že od otroš-

Razstava Evgena Guština

Ob praznovanju velikega šmarna na Repentabru, ki je doseglo vrh s praznično mašo, ki jo je pred Marijinim svetiščem daroval tržaški škof msgr. Eugenio Ravignani, so v Srenjski hiši na Tabru ob njegovi bližnji 75-letnici odprli slikarsko in kiparsko razstavo domačina Evgena Guština. Umetnik, ki je prvič samostojno razstavljal šele leta 1993, sicer že dolgo živi v Breznici pri Žirovnici na Gorenjskem, na domače kraje pa je srčno navezan. Ob tej priložnosti je župnija Repentabor izdala bogat katalog V ilo in plošev ujeti spomin Evgena Guština s sestavki več avtojev in številnimi reprodukcijami, ki ga je uredila prof. Marija Haberle Perat.

IŠČEM SVETLOBO, KI OSREČUJE

To je naslov slikarske razstave Jožeta Vodlana, ki so jo odprli 3. julija v dvorani Svetovnega slovenskega kongresa v Ljubljani. Vodlan, ki se je rodil leta 1938 v Rimskih Toplicah, že 40 let ustvarja v New Yorku. Njegovo delo je predstavil Mirko Juteršek.

OBLAČILA NAŠIH DEDKOV IN BABIC

V Beneški palači v Naborjetu so ob koncu Raziskovalnega tabora Kanalska dolina 2003, posvečenem govoru in hišnim imenom iz Dipalje in Ovčje vesi, 5. julija odprli razstavo Oblačila naših dedkov in babic.

ZGODOVINAR SPAZZALI O MEDVOJNINI IZDAJAH

Tržaški zgodovinar Roberto Spazzali je v najnovejši knjigi (...L'Italia chiamò. Resistenza politica e militare italiana a Trieste 1943-1947, zal. Libreria Editrice Goriziana) obudil obtožbe na račun jugoslovansko usmerjenih komunistov, da so bili med vojno odgovorni za izdajo in torej nacistično pokončanje tržaških komunističnih voditeljev, ki so sledili Togliattijevim navodilom in so sodelovali v italijanskem osvobodilnem odboru CLN. V knjigi osvetljuje poglede in delo tržaških antifašistov, ki so zagovarjali italijanstvo Julijske krajine, v obdobju od padca fašizma do mirovne pogodbe.

UMRL PROF. NIKO PRIJATELJ

V Ljubljani so 21. julija pokopali začetnika matematično-logične misli na Slovenskem, upokojenega univerzitetnega profesorja in nekdanjega predsednika Društva matematikov, fizikov in astronomov Slovenije dr. Nika Prijatelja. Rodil se je v Ljubljani 31. januarja 1922. Napisal je vrsto razprav in več knjig o matematiki. Ukvarjal pa se je tudi s filozofskimi vprašanji. Tako je na študijskih dnevih Draga 1984 predaval na temo Med vero in nevero. V mladih letih je bil navdušen predstavnik predvojnih slovenskih skavtov.

SLOVESNOST NA VEJNI

Praznovanje slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda na Vejni nad Trstom je bilo 13. julija povezano s 40-letnico obnovitve Apostolstva sv. Cirila in Metoda na Tržaškem. Somaševali so nekateri letošnji jubilanti: upokojeni beograjski nadškof zlatomašnik Franc Perko, župnik v Šempolaju biseromašnik Franc Švara, vodja Slovenskega pastoralnega središča v Trstu zlatomašnik Marij Gerdol in župnik v Pevmi in Štmavru srebrnomašnik Vojko Makuc.

Na slikah posnetki s praznovanja apostolov sv. Cirila in Metoda na Vejni (foto KROMA)

Lovro Kaselj 90-letnik

V Celovcu so 8. avgusta z zahvalno mašo in srečanjem počastili duhovnika, narodnega delavca, publicista, pesnika in pisatelja Lovra Kaslja ob njegovi 90-letnici. Njemu v čast so izdali tudi 570 strani debelo knjigo, ki jo je uredila etnografinja dr. Marija Makarovič.

Lovro Kaselj se je rodil 7. avgusta 1913 v Grebinskem Kloštru, v duhovnika pa je bil posvečen leta 1939. Najdlje, od leta 1952 do lanske jeseni, ko se je preselil v Celovec, je služboval v Hodišah. Ob duhovniškem delu v župniji in v duhovniškem društvu Sodalitas pa je dolgo vodilno sodeloval pri Krščanski kulturni zvezi (predsednik v letih 1971-83, nato častni predsednik) in Mohorjevi družbi, za katero je med drugim v letih 1960-69 urejal mesečnik Vera in dom oz. Družina in dom.

90-LETNICA

ŽUPNIJE V FAIRFIELDU

S slovesnostjo, ki jo je vodil ljubljanski pomožni škof Alojzij Uran, so se v Fairfieldu v Connecticutu (ZDA) 21. junija spomnili 90-letnice ustanovitve slovenske župnije sv. Križa. Rodila se je sicer med Prekmurci v Bridgeportu, a v 60. letih prejšnjega stoletja so jim tamkajšnja cerkev podrla in ponovno je bila postavljena na novi lokaciji. Ravno to poletje pa je namesto slovenskega v njej nastopil irski župnik.

33. FESTIVAL V ŠTEVERJANU

Od 4. do 6. julija je bil v Števerjanu 33. festival narodnozabavne glasbe Števerjan 2003. Strokovna žirija je zmago prisodila kvartetu Modrijani iz Dobrne. Nagrada občinstva je šla ansamblu Slovenski zvoki iz Brežic. Kot gostje so nastopili Slapovi iz Grosuplja.

TÉLÉMAQUE

Slušatelji 77. tečaja Visoke šole za časnikarstvo v Lillu v Franciji so maja pripravili in izdali enkratno številko revije Télémaque s skupnim naslovom Drugi obrazi Evrope, posvečeno manjšinskim skupnostim. Mlada Stéphanie Riet, ki je bila zaradi tega pred meseci na študijskem obisku v Trstu, je zanj prispevala članek Tržaški Slovenci v vlogi pozabljenih in pa intervju s pisateljem Borisom Pahorjem.

POSTAJA TOPOLOVE

Niz kulturnih in umetniških prireditev Postaja Topolove, ki jih vodita Donatella Ruttar in Moreno Miorelli, je julija v Topolovem v Benečiji doživel že deseto uspešno izvedbo. Uvodnega večera se je udeležilo tudi več zastopnikov novih deželni oblasti.

UMRLA S. VENDELINA

Na Brezjah je 5. avgusta umrla šolska sestra Vendelina, ki je zaslovela predvsem po svojih kuharskih knjigah. Rodila se je kot Marija Ilc 5. aprila 1916 v Ribnici, večne zaobljube pa je napravila leta 1938. Med drugim je bila 12 let ravnateljica kmetijsko-gospodinske šole v Št. Rupertu pri Velikovcu na Koroškem. Za Cankarjevo založbo je posodobila dve izdaji slovite Slovenske kuharice s. Felicite Kalinšek, pri založbi Vale-Novak pa je izdala štiri knjige svojih kuharskih nasvetov.

KARAKORUM 2003

Narodnostno mešana alpinistična odprava iz Furlanije-Juljske krajine Karakorum 2003, v kateri je bil tudi tržaški časnikar in pisatelj Dušan Jelinčič, je julija in avgusta dosegla visoko zastavljene cilje. Vsi člani odprave so dosegli vsaj en osemtisočak (Gašerbrum 2), nekateri dva, trije pa kar tri osemtisočake (tudi Broad Peak in Gašerbrum 1).

SLOVENŠČINA NA TUJEM

Slovenščino v različnih oblikah in na različnih stopnjah trenutno predavajo na 45 univerzah zunaj Slovenije. Študentov je okoli 1.000.

Taborišča v Italiji

Pri založbi Nonluoghi Libere Edizioni iz Tridenta je izšla dopolnjena izdaja priročne knjige *I lager in Italia. La memoria sepolta nei duecento luoghi di deportazione fascisti* (Taborišča v Italiji, Zasuti spomin v 200 krajih, kamor so deportirali fašisti). Z veliko osebno prizadetostjo jo je napisal Fabio Galluccio, rojen leta 1954 v Messini. Gre za popis obiskov, ki jih je opravil v krajih, kjer so bila med drugo svetovno vojno fašistična koncentracijska taborišča po Italiji, da bi obudil spomin na tragično dogajanje v njih. Tako govori o usodi slovenskih, hrvaških, judovskih in drugih internirancev.

OSEBNI JUBILEJI

V Trstu je 1. julija obhajal 70-letnico igravec in režiser **Adrijan Rustja**. Od mature na trgovski akademiji v Trstu leta 1953 sodeluje pri Radiu Trst A. Po dovršitvi Akademije v Ljubljani je od leta 1958 do upokojitve leta 1993 delal v Slovenskem stalnem gledališču v Trstu kot režiser in igravec. Nastopa pa tudi po upokojitvi in ves čas veliko dela z amaterskimi odri.

Dne 14. julija je v Slivnem pri Nabrežini praznoval 75-letnico dirigent in prosvetni delavec **Ivo Kralj**. Že od 15. leta starosti sodeluje pri cerkvenih pevskih zborih, več desetletij igra v nabrežinski godbi in nastopa kot harmonikar, leta 1966 pa je ustanovil zbor Fantje izpod Grmade, ki ga še danes uspešno vodi.

V Barkovljah pri Trstu je 20. julija obhajala 80-letnico učiteljica in javna delavka **Nada Martelanc**. Odraščala je v družini primorskih emigrantov v Jugoslaviji, po vojni pa je bila v Trstu šolnica, a tudi soustanoviteljica in dolga desetletja podpredsednica Slovenske Vincencijeve konference in pozneje Kluba prijateljstva.

Dne 3. avgusta je praznoval 70-letnico javni delavec dr. **Rafko Dolhar**. Rodil se je na Trbižu v Kanalski dolini, živi pa v Trstu. Za stranko Slovensko skupnost je bil svetovalec in odbornik v občini Trst (1966-76), bil je vrsto let njen tržaški pokrajinski tajnik, pozneje je sprejel še druge zadalžitve. Več let je bil predsednik Slovenskega stalne-

ga gledališča, od ustanovitve predseduje Slovenskemu zdravniškemu društvu in Krožku za družbena vprašanja Virgil Šček. Napisal je več knjig o svojem političnem delu, več strokovnih del in pa vrsto planinskih leposlovnih knjig.

V Štandrežu pri Gorici je 10. avgusta obhajal 60-letnico eden izmed vodilnih goriških javnih delavcev dr. **Damjan Paulin**. Domači vasi in njeni preteklosti je posvetil cel niz knjig, dolga leta pa je tudi predsednik prosvetnega društva Štandrež. Kar 20 let je bil svetovalec in odbornik Slovenske demokratske zveze, nato Slovenske skupnosti v občini Gorica, že dve desetletji je predsednik Zveze slovenske katoliške prosvete v Gorici, v letih 1976-84 pa je bil prvi predsednik Sveta slovenskih organizacij.

Dne 26. avgusta je v Trstu praznoval 90-letnico pisatelj prof. **Boris Pahor**, ki mu v tej številki Mladike posvečamo več sestavkov.

Okroglih 80 let pa je 28. avgusta obhajal duhovnik in kulturni delavec dr. **Angel Kosmač**. Rodil se je v Zabrežcu. V duhovnika je bil posvečen leta 1946 v Trstu. Služboval je v Istri in na Tržaškem, leta 1960 doktoriral iz vzhodnega bogoslovja na Vzhodnem inštitutu v Rimu, od takrat pa je župnik v Ricmanjih in pri Domju. Jubilar je ekumenski delavec, krajevni zgodovinar (knjigi o Ricmanjih in Borštu ter številne razprave), ustanovil je tudi muzej v Ricmanjih.

UMRL ČASNIKAR DRAGO LAVRENČIČ

V Londonu je 14. julija nenadno umrl časnikar in strokovni pisatelj **Drago Lavrenčič**. Kar 54 let je delal v slovenskem uredništvu znanne radijske postaje BBC v Londonu, najprej kot urednik, po upokojitvi pa kot sodelavec. Zadnje čase je skrbel za tri tedenske oddaje: za pregled mednarodnega tiska, gospodarsko rubriko in pregled poslovanja borz.

Rodil se je 1. junija 1921 v Ljubljani, kjer je tudi diplomiral na pravni fakulteti. Kot politični begunec je po vojni v Veliki Britaniji diplomiral še iz ekonomije, z ženo Doro Žebot pa dobil službo pri BBC. Že vrsto let je tudi hčerka Alenka uveljavljena časnikarka v osrednjem uredništvu svetovnega servisa te hiše.

Lavrenčič je govoril vrsto jezikov in je veliko potoval. O

gospodarskih vprašanjih je pisal tudi za *Financial Times*, *Economist*, *Gospodarski vestnik* v Ljubljani in druge revije ter liste, svojčas tudi za obnovljeni in potem spet zamrli dnevnik *Slovenec*. Četrletne analize o Sloveniji je pisal tudi za *Economist Intelligence Unit*. Pod psevdonimom Anthony Sylvester je v letih 1966-81 v angleščini izdal štiri knjige, eno o izkušnjah s komunizmom, ostale o gospodarskih in političnih vprašanjih Afrike.

SKAVTSKI TABORI

Slovenska zamejska skavtska organizacija je poleti priredila osem taborov (tri goriške in pet tržaških) za skupno nad 220 mladih. Posebnost je bil tabor za starejše članice in člane iz Trsta in Brega, ki so čolnarili po Kolpi, nato pa izvedli delovni tabor v opustošenem Vukovarju.

UMRL JE MITJA VOŠNJAK

Dne 15. avgusta je umrl nekdanji diplomat, pisatelj Mitja Vošnjak. Rodil se je 3. februarja 1923 na Ptuj. Že kot dijak je postal komunist, leta 1943 pa je odšel v partizane. Po vojni je delal na ljubljanskem radiu, v letih 1949-73 pa je bil v diplomaciji. Med drugim je bil generalni konzul v Celovcu (1950-54) in Trstu (1954-58) ter veleposlanik v Avstriji. Spomine je objavil v knjigi Veleposlanikovi zapiski (1984), pisal pa je lovske in kmečke črtice ter romane o drugi svetovni vojni.

SEPTEMBER 1943

Goriški publicist in javni delavec Aldo Rupel je v samozaložbi na 100 straneh v slovenščini in italijanščini izdal zbirko več sestavkov o vojaških in političnih dogodkih na Goriškem in v Benečiji pred 60 leti, in sicer pod naslovom Ljudska vstaja - september 1943.

PEVSKI SEMINAR

Seminaristi ZCPZ na popoldanskem izletu pri Treh farah v Metliki (levo) in ob zaključnem nastopu v župnijski cerkvi v Dolenjskih Toplicah (desno)

V začetku avgusta se je kakih 80 članov Zveze cerkvenih pevskih zborov iz Trsta udeležilo tradicionalnega poletnega seminarja, ki je bil tokrat v Dolenjskih Toplicah. Orgelski

tečaj je vodila Angela Tomanič, zbor pa je vadel z Adijem Danevom in Bogdanom Kraljem. V župnijski cerkvi sv. Ane je bil 8. avgusta za slovo javni nastop.

KRAVARSK SAN AN BOM

S to ponosno izjavo Benečana iz Kravarja Marka Predana (1921-1995) kot naslovom so 18. julija v Ovčji vesi odprli posmrtno razstavo tega slikarja in kiparja, ki je večji del življenja prebil kot emigrant v Belgiji. Njegova dela so na pobudo društev Planika iz Kanalske doline in Ivan Trinko iz Čedadali dali na ogled na prostem in v več gostinskih lokalih.

ŽEJNI SOJ OČI MARIJANA TRŠARJA

Pri Družini so slikarja, likovnega kritika in esejista Marijana Tršarja ob 80-letnici predstavili še kot pesnika. Na 94 straneh je izšla njegova zbirka *Žejni soj oči*. Gre za poezije, ki neka-ko spadajo med zamolčano povojno književnost, saj po vsebini in zaradi avtorja ne bi mogle izhajati v času nastajanja.

UMRL JE ALFONZ GUŠTIN

Sredi avgusta se je poslovil nekdanji dolgoletni predsednik Kmečke zveze v Trstu Alfonz Guštin. Rodil se je 26. marca 1929 na Colu (Repentabor), kjer se je tudi uveljavil kot živinorejec in vinogradnik. S 16 leti je šel v partizane. Tri mandate je bil tudi občinski svetovalec v domači občini, dalj časa v odborih sedanje Kraške zadružne banke in drugih ustanov.

Umrl je Vinko Levstik

V goriški bolnišnici je 12. avgusta umrl znani hotelir in javni delavec Vinko Levstik. Rodil se je 13. julija 1925 na Hudem Koncu v župniji Sv. Gregor na Dolenjskem. Med drugo svetovno vojno je bil prej partizan, nato pa se je vključil med domobrance in postal podčastnik. Po angleški predaji razorožene vojske Jugoslaviji se je srečno rešil pokolov in se čez čas ustalil v Rimu, kjer se je polagoma zelo uveljavil s hoteloma Bled in Daniela, dokler ni leta 1984 kupil Palace hotela (zdaj Euro Diplomat Hotel) sredi Gorice. Kljub temu je za nekaj let imel še manjši hotel Emona v Rimu.

Rajni Levstik je sodeloval v zamejskem in zdomskem javnem življenju in publicistiki. Že

leta 1968 je v Londonu objavil brošuro *Tri odprta pisma k narodni spravi*. V Sloveniji se je zelo dolgo vlekla proti njemu kazenska preiskava zaradi domnevnih vojnih hudodelstev, kar mu je leta 2000 prineslo obsodbo, lani pa dokončno oprostitev na ljubljanskem višjem sodišču. Kot je zadnje čase sam pravil, pa je bilo še bolj grenko pregledovanje več kot 2.000 fotokopij iz svojega "udbovskega dosjeja", ki jih je naposled dobil iz arhivov.

BORIS PAHOR**ČASTNI PREDSEDNIK AIDLCM**

Od 25. do 27. julija je bil v kraju Torre Pellice v okcitanskih dolinah Piemonta 21. kongres Mednarodnega združenja za zaščito ogroženih jezikov in kultur (AIDLCM). Dolgoletnega podpredsednika pisatelja Borisa Pahorja iz Trsta so izvolili za častnega predsednika. Poleg njega je o položaju Slovencev v Italiji poročal Samo Pahor, o ostalih manjšinah v Italiji Tavo Burat, o koroških Slovencih pa Franci Zwitter ml.

UMRLA JAVNA DELAVCA**V ARGENTINI**

V Buenos Airesu je 16. junija umrl 85-letni aktivni pripadnik tamkajšnje skupnosti in sodelavec njenega tiska Tone Sušteršič.

V 87. letu starosti pa je 24. junija v argentinski prestolnici umrl časnika Slavko Skoberne. Med vojno je bil v uredništvu Slovenskega doma in med pisci knjige Črne bukve o delu komunistične Osvobodilne fronte proti slovenskemu narodu. V Argentini je pisal za Smer v slovensko državo, Slovensko državo (Toronto) in druge liste.

UMRL BENEŠKI BOREC**JOŽKO OŠNJAČ**

Sredi julija je umrl nekdanji beneški partizan, publicist Jožko Ošnjač. Rodil se je 17. marca 1921 v Ošnjem pri Sv. Lenartu. Leta 1943 se je kot podčastnik alpincev doma pridružil partizanom. Postal je namestnik komandanta Beneškega bataljona, po vojni pa je ostal v Sloveniji in pri milici dosegel čin podpolkovnika. Leta 1969 je objavil knjigo o Benečiji, partizanstvu in boju za meje Pod Matajurjem (dopolnjena izdaja 1970, italijanski prevod, podpisan Giuseppe Osgnach-Joško, 1982).

13. SLAVISTIČNI KONGRES V SLOVENIJI

V Ljubljani se je od 15. do 21. avgusta več kot 600 slavistov iz 38 držav udeleževalo 13. Mednarodnega slavističnega kongresa. Prvi tak kongres je bil leta 1929 v Pragi, sedanji pa je bil prvič v Sloveniji. Med referati, katerih povzetke so objavili v posebnem zborniku, so tudi znanstveni prispevki tržaških slavistk Rade Cossutte, Fedore Ferluge Petronio in Majde Kaučič Baše.

Ob koncu julija je v Trstu po krajši bolezni umrla gospa Milena Andréje roj. Medvedšek. Učakala je 92 let, ta podatek pa je presenetil vse, saj jih zares ni kazala na svojem vedno vedrem in ljubeznivem obrazu.

Gospa Milena je bila po rodu Goričanka iz znane odvetniške družine, sama pa se je po opravljeni srednji šoli odločila za poklic in poslanstvo učiteljice. Poučevala je v Sloveniji, kamor se je bila preselila po prvi svetovni vojni, tam pa jo je kasneje zajela še vihra druge.

Blaga prijateljica Milena

Po vojni se je dokončno ustalila v Trstu, kjer je spoznala bodočega moža Slavka Andréjeja, nekdanjega generalštabnega častnika jugoslovanske kraljeve vojske. Kot tajnica in briljantna strojepiska je večino svojih delovnih let preživela na tržaškem slovenskem radiu. Tam je uživala velik ugled zaradi svojih sposobnosti in veliko simpatijo zaradi prijaznega značaja.

Med mnogimi, ki jo bodo zdaj pogrešali, so tudi znanci in prijatelji iz širšega kroga Društva slovenskih izobražencev. Bila je med najzvestejšimi obiskovalkami ponedeljkovih večerov, in tja je poleg ljubeznivega nasmeha večkrat prinašala tudi slaščice, ki jih je sama pripravljala.

Rada je imela tudi Mladiko. Za to ljubezen se ji pristrčno zahvaljujemo.

ROMANJE TREH SLOVENIJ

Na Sv. Višarjah je bilo 3. avgusta 15. Romanje treh Slovenij. Zgodovinar dr. Stane Granda je predaval o izvirih, ki jih slovenskim katoličanom prinaša vstopanje Slovenije v Evropsko zvezo. Somaševanje več kot deset duhovnikov iz izseljenstva in matice je vodil ljubljanski pomožni škof msgr. Alojzij Uran.

KIP IN SPOMINI**NADŠKOFA VOVKA**

Ljubljanski nadškof Franc Rode je 7. julija v kapiteljski cerkvi v Novem mestu ob 40-letnici smrti odkril kip svojega predhodnika nadškofa Antona Vovka, delo Mihe Kača.

Vovkovi nedavno odkriti zapiski in spomini iz let 1945-52 se medtem pripravljajo za knjižno izdajo.

HRANILNICA V TORONTU

Slovenci v Kanadi imajo dva denarna zavoda, ki sta se rodila ob obeh slovenskih župnijah v Torontu. Hranilnica in posojilnica Janeza Evangelista Kreka (Krek Slovenian Credit Union) je praznovala 50-letnico. Že 10. maja je bil slavnostni banket in dvorani Brezmadežne, izdali pa so še knjigo ob jubileju. Hranilnica ima več kot 3.000 članov in 56 milijonov kanadskih dolarjev premožnja.

PROF. ERIK PRUNČ O JARNIKU

V Celovcu so 1. julija predstavili knjigo prof. dr. Erika Prunča Urban Jarnik - Pesmi in prevodi. Prunč je zanimivemu koroškemu pesniku Jarniku (1784-1844) posvetil že več študij in publikacij.

Ocene

RAZSTAVE

POGLEDI NA NIETZSCHEJA - razstava v Palači Costanzi

Od 8. julija je v tržaški Palači Costanzi na ogled razstava z naslovom *Pogledi na Nietzscheja*, podobe in pričevanja. Gre za sto fotografij Friedricha Nietzscheja, njegovih sorodnikov, prijateljev in sodobnikov ali ljudi, ki so bili na ta ali oni način povezani z njim in so vstopali v njegovo življenje. Besedila pod slikami niso zgolj imena in zgoščene predstavitve, ampak vsebujejo odlomke iz pisem ali citate iz del obravnavanih oseb. Razstavljene so tudi Nietzschejeve knjige v prvi, izvirni izdaji, ob vhodu pa je postavljen doprni kip, delo kiparja Gustinusa Ambrosija, kip, ki je v lasti Muzeja Revoltella in je običajno tam razstavljen, prikazuje pa nam značilno zamišljenega filozofa. Med ogledom razstave se vrti v podlagi glasba velikega filozofa, o eni izmed skladb, o Variacijah na Manfreda, pa je dirigent Hans von Bülow izjavil, da je neprijetna in antimuzikalna, zato se sprašuje, ali ne gre za Nietzschejevo potegavščino, saj res ne more razumeti, zakaj naj bi pisal s tolikimi napakami.

O glasbi na splošno pa je filozof izjavljaval občudujoče besede, postavljaj jo je izredno visoko in enako vzvišena sta se mu zdeli Beethoven in Wagner. O prvem je izjavil: "O njem je bolj je molčati", o drugem pa "Wagner je genij".

Toda pojdimo po vrsti. Razstava je urejena v petih sklopih. Na samem začetku je fotografija znamenite skale v bližini vasi Sils-Maria v Engadinu, na kateri je Nietzschejev stavek, s katerim Zaratustra nagovarja človeka v obliki pesmi. V Švici, kjer je preživel dalj časa, je ohranjena hiša, danes spremenjena v muzej. Tudi ta hiša je večkrat predstavljena na fotografijah. Še ena uvodna fotografija in pripis, ki ga obnavljam po smislu: Nietzsche je

poznal življenje in njegov pravi obraz bolj kot katerikoli mislec.

Po taki predstavitvi so pričakovanja na višku, sledi vrsta fotografij družinskih članov z opisi značajev in dejavnosti, pripombe in opombe pa v resnici niso kdove kako zanimive. Še najbolj se vtisnejo v spomin stavki, ki jih je izjavil ali zapisal Nietzsche, vendar le kot drobci, izven kateregakoli konteksta, na primer pod fotografijo, ko je bil star šestnajst let: "Življenje je ogledalo. Prepoznati sebe v tem ogledalu je najvažnejša stvar." Ali dve leti kasneje: "Naključje ne obstaja. Vse, kar se zgodi, ima svoj smisel." Ob družini nastopajo prijatelji, o prijateljstvu pa trdi mladi Nietzsche, da je plemenito in vzvišeno. Ko pa se ozira okrog sebe, prihaja do prepričanja, da so le redki ljudje vredni ljubezni in spoštovanja. Kritičen je zlasti do mladih, ki jih z besedno igro označuje za razpadajoče od starosti. Tudi v hitrih zapisih se mu pozna smisel za ustvarjalnost, ta pa je povezana s humorjem in ironijo.

V drugem sklopu je predstavljen njegov izredni intelektualni razpon, ki sega od študija filologije (pri tem sta ga pritegovali hladna refleksija in odmaknjenost logike), mimo pesništva (Hölderlin), filozofije (Schopenhauer, opis o tem, kako je prebral njegovo delo o odpovedi, zanikanju in vdanosti) ter glasbe (Beethoven, Wagner).

Tretji sklop obravnava obdobje, ko je Nietzsche postal docent in je bil za dijake pravi idol in vodja. Bil je čas ponesrečene snubitve in tu je predstavljeno odklonilno mnenje o njegovi glasbi.

Četrta skupina fotografij je posebno bogata in obsežna: predstavlja bivanje v Švici, prijateljstvo s filozofom Paulom Réejem in stike z Lou Salomé, prinaša razmišljanja o glasbi, v pismu materi pa govori Nietzsche tudi o osamljenosti.

Končni posnetki nas seznanjajo z njegovo boleznijo, z zdravljenjem in postopnim, a neizbežnim usihanjem. Zadnji sklop fotografij predstavlja de-

javnost sestre Elisabeth v zvezi z bratovo zapuščino in na enem izmed posnetkov jo vidimo v družbi Adolfa Hitlerja.

Razstava je nastala ob stoletnici smrti velikega filozofa, v Trstu pa smo si jo lahko ogledali s triletno zamudo. Na prejšnjih postajah je bil na razpolago katalog, trenutno pa je razprodan.

Malokateri filozof je dosegel tolikšno popularnost kot Nietzsche, istčasno pa je mogoče trditi, da je malokateri doživel tako različna in zavajajoča tolmačenja. Čeprav se na primer neposredno ni zanimal za politiko, so postale njegove ideje privlačne za to ali ono ideološko naziranje. Je ta razstava korak k razjasnitvi pojmov? Tega ni mogoče trditi, pravzaprav je na koncu ogleda očitno, da si česa takega, tako ambicioznega, nihče ni postavljaj kot cilj. Gre le za slikovno gradivo, ki ga besedila ustrezno predstavljajo, ne marajo pa ga ne pojasnjevati ne poglobljati. To je okvir, znotraj katerega se lahko svobodno premikamo, a vendar nas kot vsak okvir tudi omejuje. Filozofija ne more biti predmet razstave, razstava utegne biti le opozorilo, spodbuda ali preprosto vabilo k spoznavanju filozofskega dela, ob branju katerega pa seveda ni dovolj vedeti, v kakšnem duhovnem stanju ali duševnem razpoloženju je bil avtor, ko ga je pisal. Nietzsche je navidezno preprost, ker nam govori, tako se na razstavi zdi, o stvareh, ki nas vse zanimajo: o glasbi, smislu življenja, smrti, samoti, prijateljstvu, ljubezni, odpovedi in volji do moči. Vsaka trditev pa potrebuje svojo utemeljitev in sistem, znotraj katerega dobiva tehtnost in veljavo. In vendar ne smemo pozabiti, da je Nietzsche sam, ko je skušal čim jasneje predstaviti svojo misel, in sicer v delu Tako je govoril Zaratustra, pripisal podnaslov *Knjiga za vse in za nikogar*. Napisal jo je za vse, razumeli pa jo bodo le nekateri.

Razstava bo odprta do 7. septembra.

Magda Jevnikar

VENO PILON, EVROPSKI DRŽAVLJAN

V Deželni galeriji sodobne umetnosti Luigi Spazzapan v Gradišču na Soči je vse poletje odprta razstava, v celoti posvečena slikarju in grafiku Venu Pilonu. Otvoritev je bila v soboto, 28. junija, izzvenela pa je slovesno tako zaradi zanimivih strokovnih posegov kot tudi zaradi odziva obiskovalcev. Spregovorili so: vodja Pilonove galerije v Ajdovščini gospa Irene Mislej, ki je s svojo strokovnostjo sledila pripravam na razstavo, Enrico Crispolti, avtor enega izmed štirih esejev v katalogu, in Franca Marri, kustosinja galerije v Gradišču, avtorica dveh esejev o Pilonu in odgovorna za razstavo in katalog v celoti.

Razstavljena dela so posodile štiri ustanove, in sicer Moderna galerija v Ljubljani, Pilonova galerija v Ajdovščini, Narodna galerija v Ljubljani in Goriški muzej grad Kromberk, posebnost in zanimivost tokratne postavitve pa predstavljajo prvič javno razstavljene slike devetih zasebnikov, ki so dela iz lastnih zbirk ob tej priliki ponudili na ogled.

Katalog je razkošno opremljen z zelo lepimi barvnimi reprodukcijami Pilonovih del, prinaša pa tudi vrsto informacij, da se mestoma bere kot privlačen roman.

Bistvene in klene so oznake Enrica Crispoltija o Pilonovem ustvarjanju, kadar gre za opredelitev umetnikovega ekspresionizma, glavna misel pa poudarja Pilonovo izvirnost kot posledico vzraščeniosti z duhom obmejnega prostora.

Franca Marri izčrpno predstavlja kulturno okolje, v katerem se je gibal Pilon, omenja slikarje in kritike, s katerimi je vzpostavljala stike, predvsem pa veliko citira iz pisem, člankov in zapisanih spominov, zato ima bralec občutek, da sam sestavlja zapleteni mozaik umetnikove osebnosti in življenja. In vendar glavna vprašanja ostajajo brez odgovora. Na samem začetku na primer preberemo trditve, da mu je ob prvem akvarelu njegov profesor likovne vzgoje napovedal uspešno umetniško pot. Nato vidimo, da se je veliko posvečal slikarstvu, se družil s slikarji, odšel na akademijo, živel v središčih umetnosti (Firence, Praga, Dunaj, München, Pariz), vendar pa na koncu nekako odpovedal. Že iz njegovih pi-

sem je včasih mogoče razbrati, da se je ob razstavah umikal v senco in ni maral spletati tistih stikov, ki večkrat prinašajo pohvalo v časopisu in večjo medijsko odmevnost. Trma? Ponos? Prevelika ali premajhna samozavest? In dalje: kadar uspešno študira v Pragi, se odloči za odhod, nato pa zahrepeni po mestu ob Vltavi. Najviše postavlja Pariz, a tja odide šele na koncu, po vseh drugih mestih. Tudi sam se po obdobju uspehov, ko nastopi kriza, leta 1925, sprašuje, kaj ne gre. Pravi, da nima ne časa ne miru za ustvarjanje, takoj nato pa priznava, da to ni pravi razlog. Išče in dalje vrta vase: mogoče gre za pomanjkanje vztrajnosti, za prehod od nerodnosti do uglasjenosti, od razglašanih akordov do skladnosti? Zaveda se, da je površen, nagnjen h kompromisom, da ima ozko, provincialno, malomeščansko obzorje. In gre v Pariz. Prevzame ga radost življenja in spet začuti voljo po ustvarjanju, vendar se že nekaj mesecev kasneje vrne domov, doživi kak uspeh, leta 1928 dobi na primer zlato medaljo v Trstu, in tudi kak poraz, ko mu ne sprejmejo slik na razstavo. Zaradi političnih razmer se konec dvajsetih let tokrat dokončno izseli v Pariz. Tam je začel delati kot fotograf, to pa je že, zaključuje svoj zapis Franca Marri, druga zgodba.

Goli podatki nam torej ne morejo odgovoriti na bistveno vprašanje, zakaj je prišlo pri Venu Pilonu do skorajšnjega uspeha in prodora med velike ustvarjalce dvajsetih let prejšnjega stoletja, tik pred tem pa je bilo že vse mimo. Treba je sicer poudariti, da si pričujoča razstava v Gradišču tega vprašanja pravzaprav ne postavlja, vendar nam ga vzbuja esej v katalogu. Tokratna razstava hoče biti predvsem izčrpna in jasna predstavitev Pilonovega ustvarjanja italijanskemu občinstvu, ta cilj pa je nedvomno dosegla. Hkrati nudi razstava možnost tudi slovenskemu obiskovalcu, da vidi nekaj novega, in sicer dela iz zasebnih zbirk.

Ob njih se zaustavlja Irene Mislej v eseju z naslovom *Novono odkrita dela Vena Piona*. Zaslugo za nova odkritja pripisuje tržaškemu galeristu Valentinu Ponteu, ki je z detektivsko spretnostjo odkril kakih trideset skic ali akvarelov. Dela so nastala med letoma 1922 in 1930. Gre za tri portrete, dve tihožitji, preostale so krajine. Nekatere skice

nam omogočajo, da bolje spoznamo Pilonov način slikanja, saj gre za odkrivanje postopka, večkrat zahtevnega in dolgotrajnega, ki privede do njegove značilne lapidarnosti. Včasih je skica priprava za olje, drugič spet je samostojen akvarel s svojo lastno vrednostjo. Marsikatero delo omogoča likovnim zgodovinarjem pravilno datiranje kake druge slike, včasih se je olje izgubilo ali je bilo uničeno in je skica edino, kar je ostalo. Že pred odkritjem teh del je bilo znano, da si je Pilon sistematično zabeležil kraje v Vipavski dolini in na Krasu, zdaj pa se lahko prepričamo, kako temeljito se je pripravljaj na slikanje z oljem. Skiciral je s svinčnikom, nato je skice pobarval z akvareli, redkeje pa so nastajali akvareli brez risarske podlage. Iz nanovo odkritega materiala je mogoče sklepati, da so olja vedno sad dolgotrajne analize stvarnosti, istočasno pa tudi posledica slikarjevega hotenja po sintezi.

Razstava v Gradišču bo odprta vse dni v tednu razen ponedeljka do 28. septembra.

Magda Jevnikar

KNJIGE

VASJA KLAVORA: PLAVI KRIŽ Soška fronta - Bovec 1915-1917

Plavi križ ni prvo delo, s katerim se je naš znani krajevni zgodovinar Vasja Klavora lotil soške fronte v prvi svetovni vojni. Pred njim je pri celovski Mohorjevi družbi izdal dve deli iz iste tematike, in sicer v slovenski in nemški verziji. Naj ju omenimo v slovenski verziji: *Koraki skozi meglo - Soška fronta-Kobarid-Tolmin iz l. 1995* ter *Škabrijel - Soška fronta 1917 iz l. 1997*. Prav tako je tudi *Plavi križ*, ki ga danes predstavljamo, izšel tudi v nemškem jeziku z naslovom *Blaukreuz*. V slovenski verziji je ta knjiga nedavno doživela drugo, dopolnjeno in popravljeno izdajo, kar kaže na ugoden sprejem pri bralcih.

Naslov *Plavi križ* nima nič skupnega s svojo barvno odnosnico Rdeči križ, prej meri na njeno nasprotje. S tem napisom je bila namreč naznačena ena od dveh morilskih plinskih gra-

nat, ki sta bili uporabljeni v znameniti nemško-avstrijski ofenzivi v oktobru 1917: medtem ko je hujši Zeleni križ meril na hitro zadušitev in smrt, je Plavi križ prizadeval sluznice nosa, grla in oči in zastrupljenega popolnoma onesposabljal.

Že v podnaslovu knjige - Soška fronta. Bovec 1915-1917 - je nakazan njen tematski obseg: avtor se je omejil na opisovanje vojnih dogodkov v Zgornjem Posočju, in sicer v Bovški kotlini in gorovju Julijskih Alp od Rombona do Krna.

Klavora ni prvi slovenski pisec, ki se je lotil soške fronte. Sam v uvodu omenja druge pred njim, tako Ivana Matičiča, Jurija Mušiča, Vladimira Gradnika, Janeza Mesesnela in Janeza Švajncerja. Vendar ga pred njimi odlikujeta dve prednosti: prva, da je domačin, ki do podrobnosti pozna, in to ne samo geografsko, prizorišče dogodkov: njegova druga prednost pa je v širini zgodovinskega zajema, s katero je svojo temo obdelal, o čemer priča na koncu zajetne knjige bogata bibliografija, ki obsega ne samo knjižne publikacije v raznih jezikih, ampak tudi ustne in druge vire.

"V Bovški kotlini so bili doma moji predniki in tja sem prvič prišel že kot otrok," pravi avtor o sebi. "Skozi dolga leta sem kot dijak, študent, pozneje kot planinec in gorski reševalec izkoristil vsak prosti čas (Klavora je po poklicu zdravnik), da sem hodil po gorah nad Bovško kotlino. Odkrival sem sledove vojne, ki so pokrajino zaznamovali s kamnitimi okopi, rovi in kavernami in razmetano zarjavelo vojaško opremo..."

Pripoved kronološko sledi dogajanju od italijanske vojne napovedi Avstriji v maju 1915 do znamenitega preboja fronte pri Kobaridu. Glavni vojni dogodki v teh letih več ali manj pozicijske vojne so naslednji: italijansko zavzetje Kobarida in Krna; v avgustu 1915 italijanske enote skušajo zavzeti vrh Rombona, poskus, ki ga bodo brezuspešno ponavljale do leta 1917; zima 1915-16 z bojevanjem v snegu in ledu visokogorja; v drugi polovici leta se Avstrijci odločijo za ofenzivni preboj v Zgornjem Posočju, za pomoč zaprosijo Nemce in ti sklenejo uporabiti strupene pline; 24. oktobra 1917 ob drugi uri zjutraj zabobnijo topovi čez Bovško kotlino, 26. oktobra ob 3h zjutraj Avstrijci zasedejo vrh Stola.

Razume se, da knjiga, kakršna je ta, ne more biti kaj drugega kot pripoved grozot, izmenjajočih se krvavih jurišev na isto točko na Rombonu ali na Čukli in nesmiselnega umiranja tisočev in tisočev mladih ljudi vseh narodov, med njimi Slovencev, od Korošcev do Primorcev. In, kar je posebej tragično, beneških Slovencev, italijanskih vojakov, v bratomornem spopadanju z drugimi Slovenci v avstrijski uniformi.

Avtorju je treba dati priznanje, da se k tej prežalostni snovi ni približal s hladnostjo neprizadetega kronista, ampak s pieteto sočustvujočega človekoljuba.

"Pri prebiranju gradiva o teh krvavih bojih", pravi, "v svojih mislih skoraj nisem razločeval uniform, saj sem pogostoma ugotavljal, da so tako eni kot drugi želeli preživeti to krvavo obdobje in si ohraniti golo življenje. Vsa moja obrobna razmišljanja v knjigi naj usmerijo bralčevo pozornost k človeku, ljudem, ki so trpeli v okopih na vrhovih gora in daleč v izgnanstvu v begunskih taboriščih..."

Kar daje tej knjigi, nadvse tehtni že po svojem besedilu, posebno ceno, je bogato slikovno gradivo, s katerim je bogato opremljena. Slike razvalin, kavern, postaj tovornih žičnic, vojakov in oficirjev obeh bojujočih se strani, plinskih minometov, v dolgi vrsti pripravljenih, da izbruhnejo svojo smrt v dolino pod Bovcem... A tudi kakšna pomirljivejša slika, kakor je na primer posnetek telovske procesije v vasi Soča tik za frontno črto...

Skratka: knjiga presunljive vsebine, napisana s človekoljubno roko in dokumentarno ilustrirana.

Avtor jo je posvetil sinovoma Igorju in Goranu. Na koncu pa je izrekel svojo zahvalo dolgi vrsti ljudi, ki so mu bili pri pisanju tega dela v pomoč, od Dunaja do Gorice.

Tisk knjige, ki je kot rečeno izšla pri celovski Mohorjevi družbi, je podprlo avstrijsko Ministrstvo za kulturo.

A. R.

OB ODKRITJU NEKE SPOMINSKE PLOŠČE

V klasičnem ozračju naše Dolenjske - tam, kjer so bili doma Jurčič, Levstik, Stritar - je bila svoj čas sicer malo odmevna, a kulturno pomenljiva prireditev, ob kateri je prav, da se zau-

stavi naša rubrika, posebno ker je šlo za počastitev človeka, ki je po vojni nekaj let živel v našem zamejstvu. Dr. Franc Jaklič je namreč, preden se je za stalno preselil v Ameriko, nekaj let poučeval na višjih slovenskih srednjih šolah v Gorici in Trstu.

Nekaj besed o življenjski poti tega najpomembnejšega življenjepisca našega velikega misijonarja Ireneja Friderika Baraga.

Franca Jakliča ne gre zamenjati z ljudskim pisateljem Franom Jakličem. Predniki obeh so bili vsekakor iz Bosne, od koder so se pred več stoletji umaknili pred Turki.

Naš dr. Franc Jaklič se je rodil l. 1892 v Landolu, vasi pod znanim razglednim Sv. Gregorijem, rojstnim krajem Janeza Evangelista Kreka. Po osnovnem izobraževanju je doštudiral gimnazijo na ljubljanskih Poljanah, se vpisal na teologijo in bil med prvo svetovno vojno, leta 1915, posvečen v mašnika.

Kot kaplan v Sostrem pri Ljubljani je na neki dekanjski konferenci pripravil referat, ki je tako ugajal škofu Jegliču, da je mladega duhovnika poslal nadaljevat študije na znamenito teološko fakulteto v Innsbrucku na Tirolskem. V času študija je opravljal dušno pastirstvo pri slovenskih in hrvaških vojaki v Innsbrucku, predvsem po vojaških bolnicah. Po vrnitvi v domovino se je posvetil skoraj izključno profesuri, in to v Škofovih zavodih v Šentvidu, na gimnazijah v Celju in Kranju, najdelj pa, od leta 1935 do 1945, kot ugleden katehet na klasični gimnaziji v Ljubljani.

Po umiku v inozemstvo leta 1945 je kratek čas poučeval na slovenski begunski gimnaziji v taborišču Peggez pri Lienzu, pozneje pa, kot je bilo že omenjeno, nekaj let na slovenskih šolah v našem zamejstvu.

Bivši dijaki se dr. Jakliča spominjajo kot razgledanega, strpnega in živahnega profesorja, zmožnega med veroučno uro tudi duhovite šale.

Vendar šola ni izčrpala dejavnosti tega dinamičnega moža. Drugo njegovo področje je bilo nabožna literatura. Dr. Jaklič ima za sabo kar 27 knjig z nabožnogodovinsko in učno-vzgojno vsebino. Med temi deli je najbolj znana knjiga Svetla pot, ki jo je namenil mladim. Toda področje, s katerim bo posebej ostalo povezano njegovo ime, je misijonologija, raziskovanje živ-

ljenja dveh velikih slovenskih misijonarjev, Knobleharja in posebej Baraga. Tu je Jaklič opravil pionirsko delo.

Obema velikima dolenskim rojakoma, Knobleharju in Baragu, se je posvetil s posebno vnemo, saj je tudi šlo za dve epski življenjski usodi: pri Knobleharju za apostola Sudana in začetnika evropske omike na Belem Nilu, pri Baragu, tem novem Ksaveriju, za junaškega evangelizatorja indijanskih plemen ob velikih jezerih med Združenimi državami in Kanado.

Baragov življenjepis je izšel kot redni knjižni dar Mohorjeve družbe za leto 1931 ob stoletnici Baragovega odhoda v Ameriko (1830). Druga, izpopolnjena izdaja te knjige, je izšla leta 1951 v Buenos Airesu, tretja pa se obeta za letošnje jesen. V Ameriki je Jaklič še nadalje poglobljal svoje raziskovanje, se štiri leta mudil v Baragovem škofijskem mestu Marquetteu in se tam med drugim srečeval z ameriškim baragoslovcem inž. Gregoričem. Ta je prav tako imel za sabo veliko raziskovalno delo, s prednostjo bližine Baragovih misijonskih prizorišč in kot Amerikanec z lastnim pogledom na zadevno problematiko, zaradi česar se videnja obeh raziskovalcev niso nujno v vsem ujemale.

Ob 110-letnici Jakličevega rojstva bo občina Ribnica v sodelovanju z Mohorjevo družbo izdala Jakličev zbornik, v katerem bo tudi ponatisnjena njegova knjiga o Baragu.

A. R.

LIDA TURK: DOBRI RAVNATELJ ANDREJ ČOK

Lida Turk spada med tiste slovenske tržaške intelektualce, ki jim zgodovinski spomin ni samo v kulturo, ampak tudi v srčno doživljanje. To je pokazala tako kot urednica na tržaškem radiu kot z raznimi objavami. Naj danes opozorim na njen sestavek o manj znani, a plemeniti žrtvi fašistične tiranije, o Andreju Čoku, ravnatelju Ciril-Methodove šole pri Sv. Jakobu v Trstu.

"Srednja rast, močna postava, ravni kostanjevi lasje, pravilen nos, majhna usta, modre oči, brada obrita, majhni kostanjevi brki, ugledna drža..." - tako je l. 1928 fiziognomijo An-

dreja Čoka predstavil uradnik tržaške prefekture v svojem dopisu notranjemu ministrstvu v Rimu.

Priimek Čok je doma v tržaškem predmestju Lonjer. V širšo slovensko javnost ga je ponesel s svojo - treba je reči, do danes kontroverzno politično dejavnostjo - njegov brat, advokat Ivan Marija Čok, voditelj primorske politične emigracije v Karadžordževičevi Jugoslaviji.

Pri Županovih, kakor se je reklo Čokovim, je bilo več otrok: štirje fantje in ena sestra. Medtem ko je Karel prevzel domačijo in gostilno v Lonjerju, so drugi trije bratje prišli do izobraženškega poklica: Andrej je doštudiral učiteljske v Kopru in potem služboval po slovenskih šolah na Tržaškem. Brat Anton je postal duhovnik in služboval v Istri in pri Sv. Ivanu v Trstu. Sodeloval je z Janezom Evangelistom Krekom ter ustanovil Marijino družbo. Tretji brat, Ivan Marija, pa je doštudiral pravo.

V sestavku, ki ga predstavljamo, je navedeno, da je bil Andrej Čok ob izbruhu prve svetovne vojne vpoklican k vojakom, ni pa navedeno, na katero fronto ga je vojna zanesla. Vsekakor se je med vojno poročil. Zelo ljubeča žena mu je postala Zora Drašček, podjetna lastnica pekarnice na Opčinah. Po vojni se je na Opčine tudi preselil k Draščkovim, kakor se je reklo ženinemu domu. V narodno zavedni vasi se je gotovo zlahka udomačil. Tedaj nacionalno strpne Avstrije ni bilo več, predfašistična Italija je prehajala v fašistično, nebo nad slovensko skupnostjo, posebno nad slovensko šolo, se je stemnilo. Vendar pa se je v Trstu ustanovilo Šolsko društvo in leta 1919 se je začel na Ciril-Methodovi šoli pouk za njenih - danes nam številka zveni fantastično - 1.352 učencev. Če je Šolsko društvo ponudilo ravnateljsko mesto Andreju Čoku, je bil v tem dokaz strokovnega in značajskega ugleda, ki ga je ta resni, mirni in dobrohotni mož med svojimi rojaki užival.

Potem ko je šola med vojno, v zaledju fronte, težko opravljala svoje delo zaradi pomanjkanja učnega osebja in prenapolnjenih razredov, je bil v novi državi njen položaj drugače težak. Že je bil na delu mladi fašizem. Tako je že med šolskim letom 1918-19 prišlo do napadov na Ciril-Methodovo dekleško šolo na Acquedottu: slika razdejane učilnice v publikaciji je grozljiva

vo zgovorna.

Za ravnatelja Čoka se je začelo desetletje intenzivnega ne samo šolskega, ampak tudi vsestranskega organizatoričnega dela na vseh področjih, kjer je šlo za narodno preživetje. Tako je sodeloval v Zvezi slovanskih učiteljskih društev, bil odbornik Slovenskega narodnega gledališča, član nadzornega odbora Tržaške posojilnice in hranilnice in še kaj. Skratka, človek za povsod, kjer je bilo treba kaj reševati.

S srcem pa je seveda bil najprej na svoji šoli, v novi ponosni zgradbi Ciril-Methodove šole pri Svetem Jakobu v Trstu.

Človek se danes ganjen zazre v fotografijo VIII. dekleškega razreda iz l. 1925-26, kjer pod tremi vrstami deklet sedijo njihovi vzgojitelji in znani javni delavci Franc Venturini, Andrej Čok, katehet Matija Škabar, Ivan Vouk in Albert Sirk. Ali v sliko iz l. 1926-27 s celotnim učiteljskim zborom v njegovi pogumni številnosti, na fotografiji iz l. 1927-28 pa z zadnjim učiteljskim zborom v njegovi žalostni razredčenosti.

Kaj je pomenilo ravnateljstvo na neki slovenski šoli v tistem črnem času, lahko uganemo iz zapisnika šolske konference 10. aprila 1926. Potem ko omeni, kako minister Gentile spodbuja k idealizmu italijanske šolnice, ravnatelj Čok doda: "Če je treba idealizma njim, ki imajo vsega dovolj, toliko bolj je potreben nam, ki smo v šolskem oziru s Tirolci na stališču, da lahko zavidamo črnemu v črni Afriki..."

Po zaprtju Ciril-Methodove šole septembra 1930 je Andreju Čoku ostala osama na Opčinah. Ob ženini podjetnosti, h kateri je pridružil še svojo, mu ni bilo treba v fašistično šolo ali v begunstvo čez mejo. O desetletju, ki se je zaključilo z drugim tržaškim procesom, katerega žrtev je postal tudi sam, vemo le malo. Na procesu je bil v decembru 1941 obsojen na 12 let in potem zaprt v kaznilnici v San Gimignano pri Sieni. Tam je, duhovno neuklonljiv in z vero v zmago, v maju 1942 umrl od možganske kapi.

Publikacija bi bila pridobila na žlahtnosti, ko bi bil bolj profiliran Čokov človeški in duhovni lik. Izšla je v vzporedni dvojezičnosti, lep italijanski prevod pa je oskrbela Veronika Martelanc. Kot posebno številko svojega GLASNIKA jo je izdalo Slovensko kulturno društvo TABOR na Opčinah.

A. R.

Obisk slovenskih župnij v Nemčiji

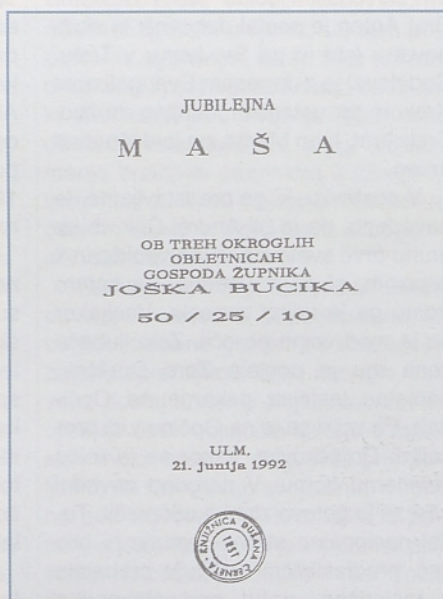
V začetku letošnjega junija je knjižničar Knjižnice Dušana Černeta iz Trsta že drugič obiskal slovenska verska središča, ki jih imajo Slovenci v Zvezni republiki Nemčiji, z namenom, da bi dopolnjeval slovenski tisk, ki ga izdajajo slovenski duhovniki in vodje slovenskih verskih središč. Knjižničarja Marjana Pertota smo zaprosili, da nam kaj pove o tem svojem drugem obisku v Nemčiji: "Kot ste že omenili, sem v začetku junija ponovno obiskal slovenske duhovnike in sodelavce, ki delujejo v Nemčiji. Najprej sem obiskal versko središče škofije Ausburg, ki ima svoj sedež v Ulmu in ga vodi gospod Marko Dvořák. Z gospodom Dvořákom sva se srečala na ulici, ki iz glavne železniške postaje vodi v središče mesta, kjer ima sedež slovenska misija. Poleg sedeža misije je v stavbi tudi prostor, dodeljen Slovincem, kjer se zbirajo in kulturno delujejo, prirejajo proslave in srečanja. V teh prostorih se vršijo tudi tečaji slovenskega jezika in šolski pouk za najmlajše. Gospodu Dvořáku sem takoj pojasnil, kaj me zanima. Poudaril sem, da bi rad izpopolnil zbirko cerkvenega glasila "Med nami povedano", ki ga izdaja njihova skupnost. Takoj smo pričeli z delom in zbirali nam manjkajoče številke. Poleg tega je gospod Dvořák daroval naši knjižnici veliko publikacij, ki so jih izdali ob raznih prilikah. Dobili smo tudi obilo lepakov, letakov, vabil, sporedov raz-

nih prireditev in podobnega gradiva. Prejeli smo tudi precej številčk glasila "Med nami povedano", ki ga izdajajo druga slovenska središča. Ko smo vse to zbrali, smo odnesli na pošto in poslali v Trst. Skupaj je bilo približno šest kilogramov raznega gradiva.

Po opravljenem delu me je gospod Dvořák povabil na dom, kjer sem spoznal soprogo in hčerko. Gospa je pripravila kosilo, nakar smo se pogovarjali o raznih stvareh. Popoldne smo preživeli doma. Malo počitka je prišlo tudi meni, saj sem noč prej preživel v vlaku. Po večerji smo ponovno kramljali ter se domenili za bodoče sodelovanje in izmenjavo knjižnega gradiva.

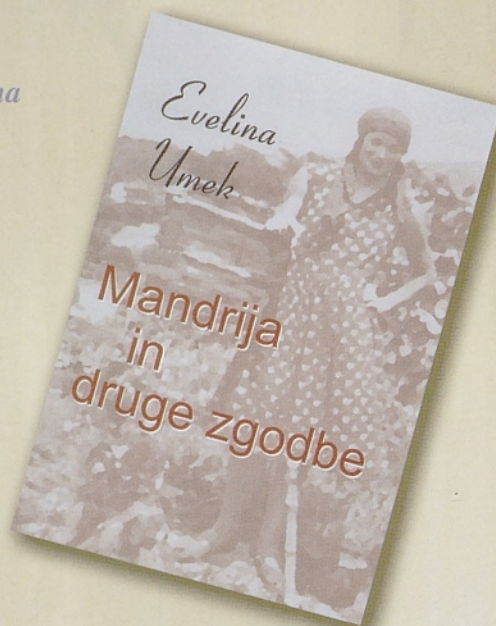
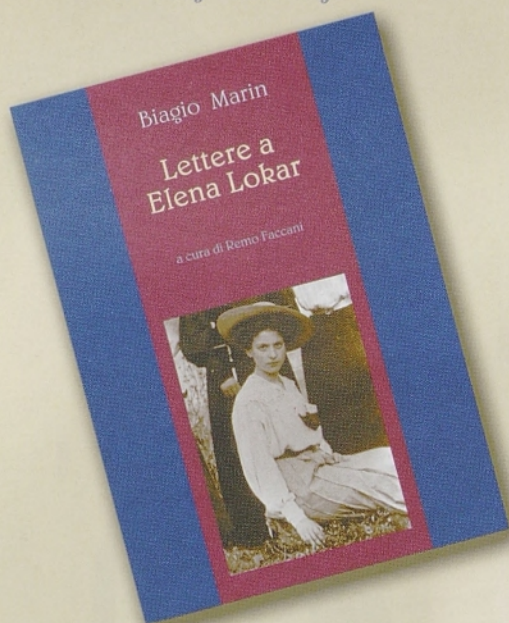
Naslednjega dne sem po slovesu od prijazne družine Dvořák odpotoval iz Ulma v Stuttgart, kjer sem bil gost pri gospodu Zvonetu Štrublju, bivšemu župniku na Opčinah."

(dalje prihodnjič)

Biagio Marin: Lettere a Elena Lokar

*Knjiga, ki priča o dialogu med dvema kulturama
na slovensko-italijanski meji*

Evelina Umek: Mandrija in druge zgodbe

Knjiga o življenju Slovencev v Trstu

MLADIKA

Trst, ulica Donizetti 3 • tel. 040-370846; fax 040-633307
e-mail: urednistvo@mladika.com

ZA SMEH IN DOBRO VOLJO

“Veste, teta, osel odgovarja na vaše molitve, kadar riga,” zbode brezveren pobič ženičko, ki vodi osla na pašo in drži v roki rožni venec.

“Ne, ne, gospod. Moj osel je ateist in ne zna moliti. Zariga pa takrat, ko sreča kolega ateista.”

• • •

“Janez, ali veš, katera stvar je najbolj nesmiselna na vsem svetu?”

“Ja, katera neki?”

“Ograja okoli pokopališča.”

“Kako to?”

“Ker se ni treba bati, da bi od tam kdo ušel.”

Bik je zagledal na kravi nov zvonec okoli vratu.

“Priznaj, Liska, od katerega bika si dobila to ogrlico?”

• • •

“Oprostite, ali ste ženska s kratkimi lasmi ali moški z dolgimi lasmi?”

• • •

“Gospod doktor, slabo je z menoj. Počutim se, kot da bi stal na pragu smrti,” začne tarnati Gustel pri zdravniku.

“Kar mirni ostanite! Vam bom že pomagal čez prag,” mu vliwa zdravnik upanje.

LISTNICA UPRAVE

DAROVİ V SPOMIN:

V spomin na dragega strica Jožeta Čotarja darujeta Nadja in Edi Košuta 50,00 € za Mladiko.

V spomina na strica Jožeta Čotarja daruje Danilo Lupinc 100,00 € za Mladiko.

V spomin na Mileno Medvešček Andrée daruje H. P. 50,00 € za Mladiko.

V spomin na drago Mileno Medvešček Andrée daruje Lučka Susič 30,00 € za Mladiko.

V spomin na drago Mileno Andrée daruje Julka Štrancar 30,00 € za Mladiko.

V spomin na drago Mileno Medvešček Andrée daruje Neva Caharija Verri 25,00 € za Mladiko.

Vsem darovalcem se iskreno zahvaljujemo.

Pravljica za odrasle, 1988
akril na platno, 100x150 cm

Brez naslova, 1995
akril na les, 15x21 cm

Boris Zulian

Boris Zulian se je rodil leta 1944 v Ricmanjah pri Trstu. Diplomiral je na Državnem umetnostnem zavodu Enrico Nordio v Trstu, na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pa je študiral restavratorstvo. Več let je poučeval likovno vzgojo na slovenskih srednjih šolah na Tržaškem.

Z govorico, ki je nedvomno vezana na povojne abstraktne tokove, se Zulianovo slikarstvo kaže kot odraz umetnikovih notranjih izkustev. Če so ta sprva še črpala svoje motive iz sveta, ki nas obdaja, se je nadaljnja umetnikova govorica znala vse bolj otresti vsakršnih preveč razpoznavnih navezav na predmetno realnost. Preko meje stvarnega, zgolj vidnega, je slikarju tako uspelo spopasti se z vprašanji, ki zahtevajo intimnejšo refleksijo. Nekdanje figurativno izhodišče, največkrat Kras in njegova pokrajina, stopa sedaj v ozadje, na površje pa se prebije predvsem umetnikovo doživljanje sveta, pokrajine, ki ga obdaja, skratka njegovo bivanjsko izkustvo. Predmetni svet je zamenjala svobodnejša kompozicijska zasnova, v kateri je postala barva glavno izpovedno sredstvo. S spretno uporabo različnih likovnih elementov je umetnik povsem osvobodil svoje slikarske kompozicije vsakršnih spon in jih navdahnil s svojo lirično in subjektivno pripovedjo. Ekspresivni zamahi, ali pa bolj premišljene črte, ki ritmično delijo slikarsko površino, nam skupaj s pestro barvno paletto posredujejo občuten in izviren slikarski nagovor.

Ivan Žerjal - Gorica